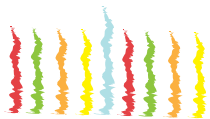

אור קטן 'ערכת חנוכה לגנים'

בעת עריכת חוברת זו עמדו לנגד עיני החומרים הבאים:

- "והגדנו לילדינו - מתווה לאורח חיים יהודי בגן" אגף החינוך של התנועה ליהדות מתקדמת, כתיבה מרגלית קוונשטוק.
- הצעות לפעילויות שנאספו מהגנים התנועתיים: גני חיי"ם, יוזמ"ה, בית דניאל.
- "כי חסד חפצתי ולא זבח", אגף החינוך של התנועה ליהדות מתקדמת. כתיבה ועריכה סיגל דבח.
- מידע על ראשי חודשים והצעות לפעילויות, "בית דניאל", עריכה וכתיבה מיה ומוש-דובינסקי.

כתיבה ועריכה: עדי אפל טל

יעוץ חינוכי: נעמי רז

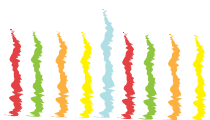
יעוץ תכני וערכי: הרבה דליה תיבון לגזיאל

הרב עודד מזור

הרבה מיכל קונפורטי

עיצוב גרפי: מיטל גור

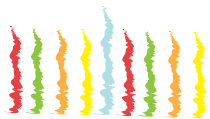
הפקת הערכה התאפשרה תודות לסיוע הנדיב של הסוכנות היהודית לארץ ישראל, הפדרציה היהודית של מונמאוס, הפדרציה היהודית של שיקגו וקרן שפירו.

תוכן

4	גלגולו של החג
7	יחסה של התנועה ליהדות מתקדמת לחנוכה
7	ממיתוס היסטורי "מעטים מול רבים" – לחינוך ערכי של היחס למיעוט ולשונה
7	"כל עוד הנר דולק ניתן עוד לתקן" – מה בין מוטיב האור לתיקון עולם?
8	איזהו גיבור?
9	השתלבות או בדלנות חברתית
9	בית המקדש
10	על הניסים ועל הנפלאות
11	סיפור חנוכה – כיצד מומלץ לספר את סיפור בגן?
20	הצעות לפעילויות בגן
21	אור
30	ניסים
34	הצעה לסדר חג

מאמרי העשרה – מצורפים בקובץ נפרד

גלגולו של חג חנוכה – ע"פ מאמרה של שרה שוב

יום ההולדת של חג החנוכה הוא ביום כ"ה בכסלו בשנת 164 לפנה"ס, היום שבו שוחרר בית המקדש מידי היוונים וטוהר מן העבודה הזרה וממעשי חילול הקודש שנעשו בו. המכבים הרסו את המזבח שטומא בקורבן חזיר ובנו במקומו מזבח חדש. היום שבו נחנכו המקדש והמזבח החדש הוא יום לידתו של החג ומכאן שמו- חנוכה משורש ח.נ.ך.

בחינת תולדותיו של החג מלמדת ששלושה ערכים או מוטיבים - ה"אור", ה"נס" וה"גבורה" - התקיימו בחג מראשיתו זה לצד זה, אלא שכל דור בחר את הערך שהתאים לו על פי צרכיו המיוחדים באותו הזמן, הדגישו וטיפח אותו באמצעות מקורות מתאימים ומנהגים חדשים. כך נולדו המנהגים והטקסים המגוונים של חג זה. כל דור וכל עדה בישראל הוסיפו נהגים חדשים, על פי תפיסתם המיוחדת את החג והללו צמחו והתגבשו במשך הדורות והפכו לנחלת הכלל או דעכו ונעלמו לגמרי.

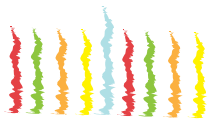
האור

המצווה המרכזית של חג החנוכה היא מצוות הדלקת הנרות. מצווה זו עברה גלגולים רבים עד עיצובה מהדלקת נר אחד בכל יום ועד הדלקת הנרות בסדר עולה לשמונה נרות כמנהג הלל הזקן. השאלה המרכזית שיש לשאול היא מה ראו אבותינו אשר יצרו חג חדש למקדו דווקא סביב מצוות הדלקת האור?

במקורות אנו מוצאים כיווני הסבר שונים ומגוונים למקורה של מצוות ההדלקה. ברור, שצריך להיות לדבר קשר עם הדלקת המנורה בבית המקדש בעת חנוכתו. ספק גדול אם בזמן חנוכת הבית אכן נמצאה המנורה המקורית של הבית השני בבית המקדש, שהרי ספר מקבים א' מספר על גזלתה בידי אנטיוכוס 5 שנים לפני המרד. עדות עקיפה לכך אנו מוצאים במדרש האגדה "פסיקתא רבתי": "ולמה מדליק נרות בחנוכה? אלא בשעה שנצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יוון, נכנסו לבית המקדש ומצאו שם שמונה שיפודים של ברזל וקבעו אותם והדליקו בהם נרות".

הסבר זה למצוות ההדלקה מותירנו עם שאלה חשובה: מה המקור לשמונת הימים בהם אנו מצווים להעלות את האור במנורה, שהרי במנורת המקדש המקורית הועלו רק שבעה נרות. מקור עתיק שיכול לתת תשובה לשאלה ואף להצביע על כיוון הסבר אחר לעצם השימוש באור בחג הוא ספר מקבים ב', המהווה תקציר של אגרת שנשלחה ליהודי מצרים לחוג את החג. במקור זה מצוין שבראשונה נחוג החג כתחליף לחג הסוכות, שחגיגתו נמנעה מהעם בגין מאורעות המרד. סוכות הקדום היה החג המרכזי של העלייה לרגל ואחד מהמוטיבים המרכזיים בו היה העיסוק במזבח. יתכן והעם בחוגג את חנוכת המקדש המחודשת העתיק את מנהגי סוכות הקשורים במזבח ובהתכנסות ההמונית בבית המקדש אל החג החדש וקבע את משכו כמשך חג הסוכות (שבעת ימי הסוכות בצרוף שמיני עצרת). ומה הקשר למצוות ההדלקה?

אפשר להניח כי גם מוטיב האור הושאל מחג הסוכות. מקורותינו מרבים לתאר את שפע האורות, האבוקות והלפידים שהציפו את רחובות ירושלים בלילות חג הסוכות במסגרת שמחת בית השואבה שהיתה קרנבל של אור, מוסיקה וריקודים.

חפירה מעמיקה בתולדותיו של החג חושפת אפשרות סבירה שמקורו של מנהג הדלקת הנרות קדם בהרבה לאירוע ההיסטורי של חנוכה בית המקדש. על פי אפשרות זו מקורו של החג - בחג חורף קדום, שבמסגרתו בקשו בני אדם להאיר את ביתם במאבק למול האפלה והקרה של ימות חורף. הדלקת הנרות היתה במקורה אקט מאגי שמטרתו לסייע לכוחות האור ולהבטיח שלא ייעלמו מן העולם. במרוצת הדורות הפכה הדלקת הנרות למנהג עממי האופייני לחגי חורף של עמים רבים.

במסכת עבודה זרה שבתלמוד הבבלי אנו מוצאים את האגדה הבאה: "תנו רבנן: לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך אמר: "אוי לי! שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים". עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך אמר: "מנהגו של עולם הוא". הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים הוא קבעם לשם שמים והם (אומות העולם) קבעום לשם עבודת כוכבים" (עבודה זרה, ח')

סיפור קדום זה משקף את החרדה האנושית מתהליך התקצרות היום. מסיפור זה עולה שלקראת חודש טבת, כאשר היום הקצר ביותר של השנה כבר חלף, נהגו העמים באזורינו לחוג חג של שמונה ימים. נקל לשער שבמרכז אותו חג עמד מוטיב האור.

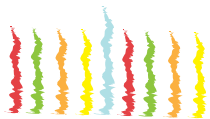
מוטיב האור והאש הנם מוטיבים מרכזיים במערכת סמליה של כל חברה. ערכים ועקרונות רבים מסומלים על ידי מוטיב זה ובהם הצדק, הקדושה הגבורה ועוד.

"נס לא קרה לנו כד שמן לא מצאנו" – בין נס לגבורת אנוש

כאשר אנו מזכירים את הנס של חג החנוכה, אנו חושבים באופן טבעי על נס פך השמן, אותו פך שאמור היה להספיק ליום אחד של בעירה אך בסופו של דבר פרנס את מנורת המקדש במשך שמונה ימים תמימים. אולם, בדיקת המקורות, תלמדנו שסיפור הנס מופיע לראשונה בתלמוד הבבלי, שנחתם בבבל הרחוקה קרוב ל-700 שנים לאחר מרד החשמונאים. באף לא אחד מהמקורות המתארים את המרד או המזכירים את חג החנוכה (כגון כתביו של יוסף בן מתתיהו) לא מוזכר ה"כד הקטן".

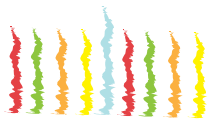
בין חוקרי ההיסטוריה בימינו התעורר ויכוח, האם פעלו חכמי ישראל יוצרי המשנה והתלמוד באופן מכוון להשכיח את זכרו של הסיפור ההיסטורי שבמרכזו מלחמות המכבים. בכל מקרה, בין אם הדבר נעשה במכוון ובין אם לאו, הסיפורים ההיסטוריים נדחקו לצד, ספרי החשמונאים לא זכו להתקדש במסורת ישראל ורסיסי המידע המצויים בספרות חז"ל לא יכלו לשמר את זיכרון המרד והלחימה כבסיסו של החג. על רקע זה תפס סיפור נס פך השמן את מקומו. כשם שהזיכרון ההיסטורי התאים לימיה של מלכות חשמונאי כך גם הנס התאים לדורות של יהודים בגלות, שהאמונה בנס ובישועת האל היוו לגביהם מקור של תקווה וחיזוק.

חשוב לציין כי למרות המקום המרכזי של הנס במערך הרעיוני של החג, לא אבד זכרם של המכבים. הציבור הרחב סירב לוותר על סיפורי הגבורה והמסירות וכך בצדו של סיפור הנס התפתחה ספרות עממית של סיפורי גבורת החשמונאים. ספרות זו השפיעה רבות על תפילות החג ופיוטיו וכך לקראת המאות שמינית-תשיעית התייצבו שני המוטיבים, הנס והגבורה, זה לצד זה בבסיסו של החג.

עם ראשיתה של ההתעוררות הלאומית היהודית בזמן החדש והתגבשותה של התנועה הציונית התעורר מחדש המתח שבין שני המוטיבים הקדומים. הציונות בחפשה אחרי מוטיבים לאומיים אמצה במהירות רבה את מלחמות המכבים כדגם להזדהות. חנוכה הפך לחגה המרכזי של הציונות, הדגשת מוטיב הגבורה וההקרבה בא פעמים רבות לידי ביטוי במקביל לביטולו והדחקתו של מוטיב הנס. דוגמה מובהקת הוא שירו הידוע של א.א.אב: "אנו נושאים לפידים": "נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו! בסלע חצבנו עד דם ויהי אור!

בשנים האחרונות, נראה כי גם מעמדו של מוטיב הגבורה וההקרבה נשחק בציבוריות הישראלית. סמלים ומנהגים שונים, שכוחם היה יפה בראשיתה של המדינה, נתפסים על ידי ישראלים רבים כאנכרוניסטים ובלתי מתאימים למציאות חיינו. תמורה זו מציבה את חג החנוכה פעם נוספת על צומת דרכים רעיונית, שהיא למעשה צומת הדרכים עליה ניצבת החברה הישראלית. הציבור היהודי, נקרא גם בדורנו, לעצב את פניו של החג ולהעשירו ברובד חדש של ערכים ומנהגים.

יחסה של התנועה ליהדות מתקדמת לחנוכה

היהדות המתקדמת שמה כנר לרגליה את האמונה לפיה המוסר היהודי וערכי המורשת היהודית, הינם חלק מן הזהות היהודית-ישראלית של ימינו. היהדות המתקדמת מדגישה את המצוות המוסריות שבין אדם לחברו, ופועלת לחידוש דרכי הפולחן כך שיהלמו את זמננו. היהדות המתקדמת שואפת למדינה בה יהיה חופש דת ומצפון; בה תתקיים חברה הפתוחה לגיוון רעיוני ויתקיים עקרון השוויון וכיבוד ערך האדם. מפרספקטיבה זו ניתן לטעון את המוטיבים המרכזיים של החג במשמעויות נוספות ולהציע נרטיב התואם את התפיסה הערכית של התנועה הרפורמית בישראל.

ממיתוס היסטורי "מעטים מול רבים" – לחינוך ערכי של היחס למיעוט ולשונה

בטקסי חג החנוכה נהוג לציין את המיתוס מתוך נקודת מבט המדגישה את ניצחון המעטים על רבים בשדה הקרב. בתנועות ליברליות שונות מאמצים את רעיון היות המכבים "מעטים מול רבים" אך זאת לא כחלק ממיתוס הגבורה היהודי אלא כחלק ממאבקם של המכבים לעמוד על זכותם לבטא את שונותם הדתית בתוך מגוון האמונות ששררו באימפריה היוונית סורית. מאבקם של המכבים אם כן הוא מאבק לזכות המיעוט לחיות את חייו בשונה מהרוב, כלומר מאבק לפלורליזם דתי.

הגישה הפלורליסטית לחנוכה יוצאת מנקודת הנחה כי החברה שלנו מורכבת ממרקם של שוני ואחידות. אנחנו רואים אנשים בצבעים שונים, מעדות שונות, המדברים שפות שונות והנם בעלי דעות שונות. ועם זאת התפיסה הנה כי כל בני האדם נבראו בצלם האלוהים. אפשר לדמות את מבנה החברה הרצוי לנו לחנוכייה: אנו שונים זה מזה אך עומדים יחדיו על בסיס משותף¹

בגן, פעמים רבות מתמודדים הילדים והילדות אל מול לחץ חברתי לקבל את דעת הרוב ולאמץ דפוסי התנהגות של האחר גם אם אינם הולמים את הלך הרוח של היחיד. כגונות וגננים עלינו לפתח את היכולת האינדיבידואלית של כל פרט ובד בבד להכשירו למיומנויות חברתיות הבאות לידי ביטוי בקבוצה. חנוכה מהווה הזדמנות נהדרת לבחון כיצד ניתן לטפח חשיבה עצמאית, לכבד זה את זה ולנהוג בסבלנות וסובלנות האחד כלפי השנייה.

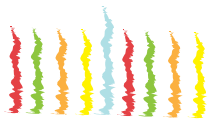
"כל עוד הנר דולק ניתן עוד לתקן" – מה בין מוטיב האור לתיקון עולם?

נאמנה לרוחה של תורת ישראל וממשיכה את דרכם של נביאי העם, רואה היהדות המתקדמת בכינונה של חברה צודקת ומוסרית את הייעוד העיקרי והנצחי של דרכנו הדתית. כיהודים המגשימים בחייהם את חזון שיבת ציון, אנו מאמצים את הרעיון המקראי בדבר הזיקה ההדוקה בין דמותה של חברתנו לבין זכותנו על הארץ ואת גישת נביאינו המבכרת את מעשי הצדק והחסד על פני הטקס ומעשה הפולחן.

היהדות המתקדמת שואפת לחדש את תפקידה ההיסטורי של הנבואה כ"מתריעה בשער" על עוולות חברתיות קשות ועיוותי דין, ולהרים את קולה של מורשת ישראל כנגד תופעות אלו. אנו מחויבים לפעול, יחד עם שותפים רבים, לצמצום של הפערים בחברתנו ולביצורה של

¹ מתוך מאמרו של הרב דן פרת- "חנוכה כחג הפלורליזם הדתי". ניתן לקרוא את המאמר במלואו בקובץ המאמרים המצורפים.

תחושת האחריות ההדדית. בהתבססותם של פערי הכנסה והשכלה, הקשורים פעמים רבות למוצא עדתי ולאומי, אנו רואים סכנה מוחשית לחוסנו המוסרי והקיומי כחברה.

ציוויה של תורת משה: "צדק צדק תרדוף" משתלב עם חזונה של מגילת העצמאות, ככתוב: מדינת ישראל תהיה מושתתת על ערכי החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל. שילוב זה עומד לנגד עינינו כיהודים מתקדמים במדינת ישראל.

מוכר הסיפור על רבי ישראל מסלנט שטייל בימים הנוראים ברחובות העיר. כשראה בית קט עם אור קלוש התעניין ונכנס לתוכו. ראה הרב סנדלר מתקן נעליים במהירות ומכה בפטישו במלוא המרץ. שאלו הרב: מה לך איש בשעת לילה מאוחרת זו לתקן נעליים? ענה לו האישי: "כל עוד הנר דולק אפשר לתקן". יצא הרב לרחובות העיר וקרא: "יהודים יקרים כל עוד הנר דולק אפשר לתקן".

סיפור זה אמנם מסופר בהקשר לימים הנוראים וההכנות לקראת יום כיפור. אך הקישור בעל הצביון המוסרי, בין הדלקת הנרות והשמירה על אורם לבין שמירת העולם ותיקונו, מתאים במיוחד לחנוכה. אנו נמצאים בתקופה בה חובה עלינו להתייחס גם לממדים האוניברסאליים שבנו ובקיומנו מתוך אמונה שאלו יעצבו ויחזקו גם את זהותנו היהודית. בהשראת הרעיון "כל עוד הנר דולק אפשר לתקן..." מהווה חג החנוכה הזדמנות להתבוננות פנימית וחברתית. הבה ונחשוב בכל יום מימי חנוכה על מקומות ואירועים בחברה שלנו ובעולם, מקומות בהם החושך גובר על האור ומפר את האיזון העדין עליו בנוי ונשען העולם, נחשוב איך אנחנו מביאים יותר אור לעולם הרחוק והקרוב, וכיצד יוצרים וחיים בשלום.²

לצד ההקשר החברתי המחנך לתיקון עולם, ראוי בחנוכה להתייחס לאור האישי של כל ילד וילדה, משמע, לאיכויות המגוונות הקיימות בילדי הגן, נדגיש את החוזקות של כל ילד ואת יכולתו לתרום ולהאיר מאורו על כלל הילדים בגן. ניתן להדגיש באמצעות שירי חנוכה את הערכים הנגזרים ממוטיב האור: "באנו חושך לגרש" או "כל אחד הוא אור קטן וכולנו אור איתן" ידגישו בפני הילדים את חשיבות ה"ביחד" הקבוצתי והחתיירה אל האור (הטוב, המתינות) עם הדברת החושך (הקיצוניות, הדיכוי והפגיעה באחר). אפשר להתייחס למנהג הדלקת הנרות: מן האור המועט שבנר האחד אל האור הרב שבחנוכייה המלאה. הדימוי של האור הגדל הממעיט את החושך.³

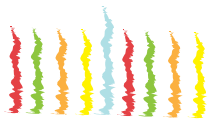
איזהו גיבור?

ניצחון במלחמה אינו ערך ולכן גם אינו מהווה מטרה כשלעצמה: העמדת הניצחון כ"ערך" שראוי לחנך עליו – בעצם מזמינה ייזום של מלחמות וכיבושים, כפי שהיה מקובל בעולם עד למאה ה-20. כובשי ארצות נחשבו לגיבורי מלחמה, שסגדו להם והעריצו אותם. גם ילד גדול וחזק ייזום מעשה תוקפנות כלפי ילד חלש ממנו, על מנת לנצח ולהיראות כ"גיבור". הניצחון אינו ערך, כי אם אמצעי להשגת מטרה קיומית או ערכית. המכבים נלחמו על אמונתם ועל חייהם. הם נלחמו כדי להשיג עצמאות רוחנית, דתית, תרבותית, ובסופו של דבר גם מדינית. הניצחון שרת מטרה זו. ניצחונם הונצח בחג שנקרא חג החנוכה, ולא חג הניצחון, משום שחנוכת המקדש סימלה את מימוש המטרות שלמען נלחמו. גבורה איננה באה לידי ביטוי רק בשדה הקרב. ואיננה מצ'ואיזם, כוחנות, תוקפנות.⁴

2 מבוסס על דבריו של הרב אופק מאיר מנהל חטיבת היסוד לייא באק.

3 מבוסס על דבריו של הרב יהורם מזור, מתוך מאמר שנכתב לגנות על דגשים מומלצים בחנוכה. המאמר המלא מצורף בקובץ המאמרים המומלצים.

4 מבוסס על מאמרה של שרה שוב, "הגבורה- הערך והבהרתו", המאמר המלא מצורף בקובץ המאמרים המומלצים.

חג החנוכה מהווה הזדמנות לבחינה מחודשת של ערך הגבורה סביב שאלות כגון: מהי גבורה משמעותית בימנו? מהי גבורה אישית? באיזה הזדמנויות אנו נקראים להפגין גבורה? לאור הפרשנות למוטיב "מעטים מול רבים" חשוב לשאול: כיצד יש לי אומץ לבטא דעה ייחודית השונה מדעת הרוב? לתמוך בעמדות שלא תמיד מזוהות עם הקונצנזוס וכו'.

גבורה היא ערך, המתואר במסורת היהודית ככיבוש היצר. בעת מלחמה באה הגבורה לידי ביטוי בנכונות להקרבה, שהיא כיבוש יצר הקיום. בעת שלום באה הגבורה לידי ביטוי בכיבוש יצרים כמו גאווה, כעס, תוקפנות וכדומה – על מנת לשמור על השלום. לאור הביטוי "איזהו גיבור- הכובש את יצרו" (מסכת אבות, פרק ד' פסוק א') ראוי לבחון בגן מהי המשמעות של כיבוש היצר? על איזה יצר מדובר? היצר להיות מקובל, נאהב, חזק, בעל כבוד? מתי יש לנו הזדמנויות להפגין גבורה? וכיצד התבגרות על קושי יכולה להתפרש כגבורה משמעותית.

השתלבות או בדלנות חברתית

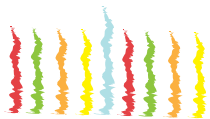
לאור סיפור חנוכה ניתן לתהות עד כמה החברה הישראלית הנה מתיוונת או לוחמת בהתייוונות? התרבות האמריקאית דומיננטית מאד בחיינו. מילים באנגלית חודרות לשפתנו, מותגים מחו"ל הם סמלי המעמד בחברתנו. האם זו תופעה חיובית או שלילית? מה המיון הנכון בין "הדברים שלנו" והשפעות מן החוץ? איך מתקשרים חיינו למאבקם של המכבים בהתייוונות. חג החנוכה שואל את השאלה המורכבת של השתלבות תרבותית מול בדלנות תרבותית. סביב חג החנוכה מתעוררות שאלות אקטואליות הבוחנות את גיבורי התרבות של החברה המודרנית ואת שחיקתה של השפה העברית.

בגן ניתן לשים לב לשפה המדוברת לראות אילו מילים וביטויים שאולים מאנגלית (ביי ביי, אוקי וכו') ללמוד כיצד נקראת חברה שמושפעת מתרבויות זרות? כיצד נקראת חברה שמסגרת בפני השפעות כאלה? לברר קודם כל לעצמנו כמחנכים, אילו תרבויות משפיעות עלינו היום? באילו תחומים ההשפעה הנה מבורכת ומהווה קרקע לחידוד הזהות היהודית או ליצירת מרחב בין תרבותי. אילו השפעות נתפסות כעלולות להזיק? באילו תחומים כדאי לנו לקבל השפעה תרבותית חיצונית ובאילו תחומים כדאי לנו לדחות השפעה כזו? שאיפתנו בחוגי היהדות הרפורמית לחדש ימנו כאן כקדם, לזהות בחנוכה זירה אפשרית ליצירת חדשנות והתחדשות של תרבות עברית- ישראלית תוססת ועצמאית לצד הכרה בקיומן של תרבויות ודתות שונות ויצירת מרחב להדברות בין דתית והפריה הדדית מנקודת מבט המצדדת ברב תרבותיות.

בית המקדש

בימים שבית המקדש עמד על קנו הוא שימש מקור לזהות והזדהות של העם היהודי סביבו. היוונים ביקשו לפגוע במקום המרכזי ביותר שסימל את המהות היהודית. בחנוכה להבדיל מתשעה באב חילול בית המקדש לא מהווה עילה לאבל, בחנוכה נהוג לחגוג את הניצחון של הזהות היהודית, את אור המנורה המסמל את שיקום בית המקדש וטיהור היהדות מהאיום לטמאה.

התנועה ליהדות מתקדמת אינה מייחלת לבניין בית המקדש השלישי. עם חורבן בית המקדש החליפה התפילה את עבודת הקורבנות – "ונשלמה פרים שפתנו" (הושע י"ד, ג) – בהיעדר בית מקדש להקריב בו קרבנות, הייתה התפילה למוסד המאחד את עם ישראל והמעניק לו את סדירות הקשר עם האל, ברוח זה פירשו חכמים את הפסוק: כאשר אין באפשרותנו להקריב פרים בבית המקדש נתפלל לאלוהים מתוך קירות לבנו שימחל על פשעינו וימלא צרכינו.

מחויבותנו כיום היא להתייחס לבית המקדש כסמל המבטא את קודש הקודשים בחיינו. לשאול מה אנחנו בוחרים לקדש? מה הכי חשוב לנו בבחינת "קודש הקודשים" שלנו?

לתת את דעתנו למושגים של קדושה וחול ולמלא אותם בתוכן עבור עצמנו ועבור ילדי הגנים. כמו כן אנו צריכים לזכור שלכל תרבות ולכל אדם קיים קודש קודשים משלו ואל לנו לחלל או לפגוע בקודש הקודשים של האחר.

על הניסים ועל הנפלאות

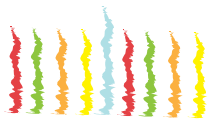
ההבנה העממית של המושג "נס" הריהי מאורע שנתרחש לבני-אדם שלא כדרך הטבע, כגון זה הוא גם נס פך השמן, שהרי הספקת שמן של יום אחד לשמונה ימים, אינו בדרך הטבע, אולם אף כי יש בנס יסוד על-טבעי, או מנוגד לצפוי או למסתבר במהלך הדברים בנסיבות הנתונות, הרי זו הגדרה נאותה של עניינו. נס הוא מאורע שאלה המעורבים בו, מרגישים שהוא מבטא התערבות אלוהית ישירה בגורלם. העל-טבעיות היא אולי תנאי להבנה כזאת של מאורע, אבל אין הוא תנאי מספיק.

כדי שמאורע על-טבעי או בלתי צפוי ייחשב להתערבות אלוהית ישירה, עליו להעיד מתוכו על כוונה מסוימת שאותה יכולים המאמינים ליחס לרצון אלוהי. לשון אחרת: רק אם הדבר מתרחש בניגוד לטבעי או לצפוי, מתאים למה שהמאמינים תופסים כראוי לכוונה אלוהית, הוא ייתפס כנס. כאשר נעשה צדק עם אלה הראויים לו, למרות היותם מעטים וחלשים. כלומר, כאשר יכולים אנו להסביר את המאורע מצד החיוב המוסרי שלו, אף על-פי שהוא אינו צפוי, ואולי אפילו בלתי אפשרי, מבחינת הנסיבות הטבעיות, יהיה המאורע בגדר נס. (אליעזר שבייד)

סיפור נס פך השמן מופיע לראשונה בתלמוד (בבלי, שבת, כ"א, כ"ב). אנו מלמדים את הילדים שהנס עניינו הפך הקטן שהיה בו מספיק שמן ליום אחד אך הספיק לשמונה ימים. אבל יתכן שעניינו של הנס הוא בעצם רוח האדם שלמראה בית המקדש המחולל וההרוס ממשיך לקוות ולהאמין שאם יחפש היטב ימצא האור.

המסר לילדי הגן מסיפור פך השמן יכול להיות שבחשכה הכי גדולה, אם ניטיב לחפש ולהתבונן נמצא נצנוץ של אור וגם אם זה רק הבהוב קטן יש בכוחו להאיר את החשיכה⁵.

⁵ ברצוני להודות לרבה דליה תיבון לגזיאל ולרב עודד מזור שהקדישו זמן ומחשבה למיקוד נקודת המבט התנועתית סביב המוטיבים של חנוכה.

סיפור חנוכה

סיפור חנוכה הנו סיפור מורכב המחייב בחירה מושכלת טרם נציג את ההשתלשלות ההיסטורית בפני ילדי וילדות הגנים. הבחירה מה לספר לילדים וממה להתעלם תלויה בשיקולים דידקטיים וערכיים. בפרק זה מובאת הצעה כיצד לספר את סיפור החג. ההצעה לקוחה מהתוכנית אורח חיים בגן ונכתבה ע"י מרגלית קוונשטוק. הסיפור נחלק ל-5 פרקים, כאשר בכל יום מומלץ לספר פרק אחד. בכל פרק יבחנו ההיבטים המתאימים להתפתחות הילדים בגיל הגן. המטרה הינה לספר את הסיפור ההיסטורי, תוך התייחסות לחוויית התקופה, החיים במחלוקת, השפעות תרבותיות, העיסוק במושג הגבורה, לכידות קבוצתית והזכות להיות אחר.

הטקסט מחולק ל – 3 סוגי כתב :

- א. **רקע בצבע אפרסק** מדגיש את הסיפור אותו נספר לילדים והילדות בגן.
- ב. סימן של **ענן מחשבה** מאפיין את ההצעות לפעילות בגן בעקבות הסיפור.
- ג. סימן של **ספר** מצביע על רקע היסטורי, המיועד לצוות החינוכי בלבד ואין לתארו כפי שהוא כתוב לילדים. **במיוחד מומלץ להימנע מסיפורי "גבורה" והקרבה כגון חנה ושבעת בניה, ואלעזר והפיל.**

פרק 1

ובו יסופר על החיים בירושלים ומרכזיות בית המקדש בחיי העם

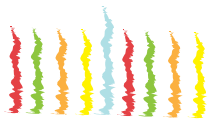
היום נספר סיפור מיוחד. זהו הסיפור על ירושלים ועל המכבים.
מי היו המכבים?
בואו ונגלה ביחד!
הכל קרה לפני הרבה הרבה שנים כאשר בית המקדש היה קיים בירושלים.
היהודים שגרו אז בארץ נהנו מחייהם.

לשאל את הילדים: מה הם עשו? במה הם עבדו? (בשדות, בכרמים, בשוק וכד') מה היו הנאות החיים שלהם? (נפגשו עם חברים, טיילו, גידלו את הילדים שלהם וכד') איפה הם גרו? (בכפרים, בירושלים העתיקה וכד')

הם חגגו את החגים ואהבו מאוד את המאכלים המיוחדים שלהם

לשאל את הילדים: איזה חגים? אלו מאכלים? כיצד חוגגים? (בגד, מוסיקה, ריקודים, קישוטים)

שלוש פעמים בשנה הם היו באים לירושלים לבית המקדש וחוגגים את סוכות, את פסח ואת שבועות.

זהו המקום לתאר את בית המקדש, את התהלכות של העולים לרגל לירושלים ואת מרכזיות בית המקדש בחיי העם. אפשר להשמיע את השיר: "אני עולה לירושלים" ולחוות עם הילדים את העלייה לרגל. (לא חייבים להשאיר זאת רק לשבועות). אפשר לספר על הכנסת האורחים של תושבי ירושלים: כל המנהיגים היו עומדים בשער העיר לקבל את העולים לרגל. אנשי ירושלים היו פורשים מפה לבנה בפתח הבית – אות וסימן לבאים שהבית פתוח ומצפה לארחם. בבית המקדש נקבצו כולם וקיבלו את ברכת הכהנים. כל היהודים שגרו אז בארץ ישראל נפגשו בבית המקדש וחגגו את החגים החקלאיים: סוכות - חג האסיף, פסח – ראשית קציר השעורה, שבועות – ראשית הפרי וקציר החיטה.

בבית המקדש הייתה מנורה גדולה ויפה מזהב. בכל ערב היה הכהן הגדול מדליק את המנורה עם שמן זית טהור, ואור המנורה היה מאיר את בית המקדש ואת ירושלים. זה היה שמן מיוחד שהכינו כדי להדליק את המנורה, ושמרו אותו בכדים מיוחדים.

אפשר לסיים את היום בחגיגת העלייה לרגל והכנסת האורחים הירושלמית. להכין עם הילדים בגדים מיוחדים, כלי נגינה ולעלות לירושלים. שירים: שיר המעלות, הללויה, אני עולה לירושלים וכד'.

ואז משהו השתנה. על מה שהשתנה נספר מחר...

פרק 2

ובו יסופר על היוונים ששלטו בארץ ישראל באותם הימים

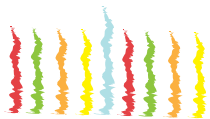
היוונים כבשו את הארץ. היוונים הביאו איתם שפה ומנהגים אחרים. היו להם מאכלים אחרים, בגדים אחרים, מוסיקה ושירים אחרים, שמות אחרים וגם כתב אחר. היוונים המציאו את התיאטרון, את תחרויות הספורט (האולימפיאדה) ועוד הרבה דברים מעניינים שעד היום לומדים אותם בכל העולם כמו למשל חשבון (מתמטיקה) והנדסה (גיאומטריה). היו להם אמונות אחרות באלים שונים.

חלק מהיהודים שגרו אז בארץ ישראל (שקראו לה אז יהודה), אהבו דברים מהתרבות היוונית. הם למדו שפה חדשה, הם אהבו את הספורט, את התיאטרון. הם למדו איך לנהל את המדינה בצורה אחרת. את חוקי החיים היומיומיים לא קבעו הכהנים אלא האנשים עצמם הם למדו להיות אזרחים שמשפיעים על חייהם. הם ראו שהארץ מתפתחת: בונים ערים, סוללים כבישים, יש תרבות.

הם יכלו להמשיך ולהיות יהודים אזרחי האימפריה היוונית. היוונים לא הפריעו להם להמשיך להיות כיהודים. ליהודים שהושפעו מהיוונים קראו "מתיוונים".

זהו היום בו אתן יכולות לחוות עם הילדים "יום יווני" – ללמד כמה מילים ביוונית, להדגיש מילים שמשמשים בהן גם היום כמו למשל אמפיתיאטרון, גימנסיה, איצטדיון, אולימפיאדה. גם לטעום מאכלים יוונים, לשמוע מוסיקה יוונית, לראות תרבות חומרית (כדים) מתקופה זו, ללבוש טוגה, להכיר את הא"ב היווני (איך כותבים את השם שלי ביוונית), הסבת השמות לשמות יוונים ליום אחד (מיקי יהיה מיקיס וכד') בגני חובה אפשר לספר על האלים השונים של היוונים ולשלב אחד מסיפורי המיתולוגיה היוונית.

לפי רמת הילדים אפשר לשאול: למה חלק מהיהודים אהבו את התרבות היוונית? האם זה טוב שהם הושפעו מהיוונים? מה קורה כששתי תרבויות נפגשות?

רקע היסטורי לגנת : שלטון היוונים

אלכסנדר מוקדון כבש את יהודה בשנת 333 לפני הספירה וכך התחיל שלטון היוונים על ארץ יהודה וארץ ישראל כולה. אלכסנדר מוקדון איפשר ליהודים לחיות על פי אמונתם ודתם, ולמעשה הייתה ליהודים אוטונומיה דתית - לאומית.

אחרי מותו התחלקה הממלכה בין **בית תלמי** - ששלט במצרים, לבין **בית סלבקוס** ששלט בסוריה. החל מאבק בין שתי הממלכות על השליטה בארץ ישראל שהייתה ארץ מעבר בין היבשות.

בשנת 198 לפני הספירה כבש אנטיוכוס השלישי - מלך סוריה, את ארץ יהודה ואישר מחדש את העצמאות הדתית-לאומית של היהודים.

שלטון זה, שהיה פתוח ליהודים, נמשך כ- 200 שנים.

המתיוונים

לבית המקדש התמנה כהן גדול שהבטיח למלך היווני כסף והבטיח להפיץ את התרבות ההלניסטית בקרב היהודים, הכהן הגדול היה יאסון.

הצעד הדרמטי ביותר של יאסון היה להכריז על ירושלים כפוליס ולהנהיג את משטר הפוליס. הפוליס היא עיר שהיתה לה עצמאות בניהול ענייני השלטון המקומי כולל מדיניות חוץ. הפוליס נוהלה בידי האזרחים, כל אזרח בחר והיה רשאי להיבחר. האזרח היה מעורב באופן ישיר בהחלטות ובפעילות השלטונית.

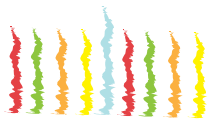
יאסון בצעד זה ביטל את סמכותם של החכמים והסופרים לחוקק תקנות והפקיד את ניהול העיר בידי חבר אזרחים. צעדיו קיבלו תמיכה מאנשי המעמד העליון של יהודה, בעיקר צעירי משפחות הכהונה הגדולה והמשפחות העשירות.

מה הועילה הפוליס למתיוונים?

האצילים היהודים שנהפכו לאזרחי הפוליס קיבלו כוח ושליטה בענייני העיר (לא כל תושב קיבל אזרחות), הם הפיקו יתרונות כלכליים וחיו על פי אורח החיים ההלניסטי והפכו ל"בני תרבות".

"...ואנטיוכוס המכונה אפיפנס קיבל את המלוכה, שאף יאסון אחי-חניה אל הכהונה הגדולה. בהבטיחו למלך בהתראותו אתו שלוש מאות ושישים כיכר ומהכנסות אחרות שמונים ככר. ועל אלה הבטיח עוד מאה וחמישים אם יינתן-לו הרישיון להקים בכוחו גימנסיון ואפביה ולרשום את אנשי ירושלים לאנשי אנטיוכיה. וכאשר הסכים המלך והוא קיבל את כוח-הממשלה מיהר להטות את בני עמו למידות ההלניות" (חשמונאים ב', ד')

גמנסיון - מוסד לתרבות הגוף, לתחרויות ספורט ביניהם התאבקות בעירום.
אפביון - חינוך כללי וספורטיבי לבני הנוער.

פרק 3

ובו יסופר על אנטיוכוס

יום אחד, אנטיוכוס הרביעי, ששלט בסוריה, רצה לשלוט גם בארץ ישראל ולשנות את החיים של היהודים שגרו בה. אנטיוכוס שלח את חייליו לארץ ישראל. הוא רצה ש...

נציע לשאול: איך הוא היה יכול לשנות להם את החיים?
מה הם עשו קודם ועכשיו אסור להם?

חשוב להדגיש שכל ההחלטות שלו היו נגד חיי היומיום של היהודים. הם לא יכלו לעשות דבר ממה שעשו עד עכשיו.

הוא רצה שהם יפסיקו לחגוג את החגים שלהם. הוא רצה שהם ישנו את המאכלים שלהם, את המנהגים המיוחדים שלהם (כגון לימוד תורה, ציון השבת...) ואפילו רצה שישנו את השמות שלהם.

ילדים בוגרים יותר אפשר להוסיף: להשתחוות לפסלים של האלים היווניים. הוא רצה שכל האנשים בממלכה שלו יתנהגו אותו הדבר, יתלבשו אותו הדבר, יאכלו את אותם המאכלים,

ידברו באותה השפה וישתחוו לאותם הפסלים. בקיצור הוא רצה שכולם יהיו יוונים! הוא לא הסכים שהיהודים ימשיכו להתנהג כיהודים והמציא כל מיני חוקים נגדם.

זהו המקום לדבר על שליטים ותפקידיהם – איזה מן מלך הוא? איך החוקים החדשים שלו ישפיעו על היהודים?

רקע היסטורי לגנת: על אנטיוכוס אפיפנס וגזרותיו

בשנת 175 לפני הספירה עלה לשלטון אנטיוכוס הרביעי, שכונה את עצמו בשם- אנטיוכוס אפיפנס, כלומר, האל המתגלה. אנטיוכוס אפיפנס שאף לבטל את ייחוד העמים השונים בממלכתו ולמזגם לעם אחד בעל תרבות יוונית הלניסטית. עניין חשוב הוא שאנטיוכוס הרביעי רדף רק את היהודים ולא הוציא גזרות על עמים אחרים.

גזירות אנטיוכוס

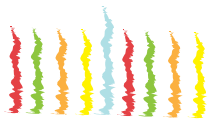
בסוף שנת 167 לפני הספירה הטיל המלך אנטיוכוס על היהודים גזירות בהם אסר עליהם לקיים את מצוות הדת היהודית וציווה לקבל את אורח החיים ההלניסטי. הגזירות נגעו במישור הלאומי ובמישור הפרטי:

- איסור עבודת המקדש וחילול המקדש
- חילול שבת ומועד
- עבודה זרה - אמונה ופולחן באילים
- איסור קיום מצוות ברית מילה
- ביטול לימוד התורה וחוקי התורה

זיזשלח המלך ספרים ביד מלאכים לירושלים ולערי יהודה ללכת אחרי חוקים נכרים לארץ.

למנוע עולות וזבח ונסך מן המקדש ולחלל שבתות וחגים. ולטמא מקדש וקדושים.

לבנות במות והיכלות ופסילים ולהקריב חזירים ובהמות טמאות. ולהניח את בניהם בלתי נימולים ולשקץ את נפשותיהם בכל טמא ופגול. לשכוח את התורה והחליף כל החוקים. ואשר לא יעשה דבר המלך ימות." (מכבים א' א, מ"ד)

שלוש שנים נמשכו הגזירות, עד שנת 164 לפני הספירה. על היהודים נאסר לקיים את מצוות התורה והם נדרשו להוכיח כי עזבו את יהדותם ע"י אכילת חזיר והשתתפות בטקסים אליליים. רבים שקיימו את מצוות התורה וסרבו להשתתף בטקסים האליליים נענשו בעונש מוות.

סיפורים על קידוש השם בתקופת הגזירות מופיעים בספרי מכבים: נשים שמלו את בניהם, אלעזר שסרב לאכול חזיר ובעקבות זאת נהרג. הסיפור המפורסם ביותר הוא הסיפור על חנה ושבעת בניה שנתפסו והוכרחו לאכול חזיר. משסירבו לעשות זאת, על פי מצוות המלך הרגו את כל שבעת הילדים אחד אחרי השני ולאחר מכן את האם (המידע הזה רלוונטי כמובן אך ורק לצוות המחנכים ולא מיועד לילדי וילדות הגן).

למה נגזרו גזירות?

היסטוריונים רבים היו עסוקים בשאלה: למה נגזרו גזירות על הדת היהודית, שהרי ההלניזם האמין בריבוי אלים ודתות, ועד לאנטיוכוס אפיפנס התירו מלכי יוון ליהודים לנהוג כדת האבות.

השאלה קשה עוד יותר משום שאנטיוכוס אפיפנס לא רדף עמים אחרים ולא גזר על דתות אחרות.

תשובה אחת היא - שהמתיוונים ששאפו לשלוט בירושלים, הקימו פוליס, יזמו גם את הגזירות. מגמתם היתה להנהיג שינויים (רפורמות) ביהדות ולכן רצו לפגוע ביהודים שהתנגדו לשינויים שהמתיוונים הנהיגו.

תשובה שנייה - יש הטוענים כי המרדיות ביהודה החלו עוד לפני הגזירות. אנטיוכוס נאבק במתנגדיו, שבאו בעיקר מתוך ההנהגה הדתית, מתנגדי המתיוונים. לפי גישה זו, הגזירות שגזר אנטיוכוס באו כהמשך לניסיונות הדיכוי והמאבק של אנטיוכוס במתקוממים ביהודה.

פרק 4

ובו נכיר את המכבים ונלמד על מלחמתם ביוונים

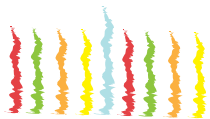
היו עוד יהודים שגרו בארץ ישראל וחשבו אחרת. הם רצו להמשיך ולשמור על חייהם, על המנהגים שלהם ועל האמונה שלהם. המנהיג של הקבוצה הזאת היה מתתיהו.

מתתיהו היה כהן גדול בבית המקדש ועזב את ירושלים כשנכנסו אליה היוונים. הוא הלך לגור עם משפחתו בכפר מודיעין. למתתיהו היו 5 בנים: יהודה, שמעון, יוחנן, יונתן ואלעזר.

הוא שמע על אנטיוכוס ועל החוקים החדשים שהמציא אבל לא היה מוכן שמישהו אחר יחליט כיצד יחיה את חייו. הוא רצה להמשיך לחיות כיהודי.

מתתיהו אמר: "החוקים שלכם פוגעים בנו ואנחנו לא נקיים אותם!" והוא קרא לכל מי שמאמין בתורה ובחוקים של היהודים לבוא אליו. מתתיהו וחמשת בניו לא היו חיילים, אבל הם הבינו שאין ברירה. כבר 3 שנים הם לא מצליחים לשנות את החוקים. לכן אם הם רוצים להמשיך לחיות כיהודים אז צריך להילחם בחיילים היווניים שלא מאפשרים זאת.

מתתיהו וחמשת בניו הפכו למנהיגים. קראו להם המכבים.

אפשר לדבר עם הילדים על: **מה זאת אומרת להיות מנהיג? מהן תכונות המנהיג?** – עושה משהו כשאף אחד לא יודע מה לעשות, יודע להבחין בין טוב לרע/ נכון או לא נכון, אמיץ, חושב על טובת העם.... איזה מנהיגים אתם מכירים? איזה תכונות יש להם (או – מה הפוך אותם למנהיגים?) האם מנהיגים הם רק מבוגרים או שיש גם ילדים וילדות שהם מנהיגים?

רקע היסטורי לגנת: מתתיהו הכהן

פקידיו של המלך אנטיוכוס הגיעו למודיעין - עיר קטנה בהרי יהודה, והקימו ברחובה של עיר מזבח לעבודה זרה. הם דרשו מהיהודים להקריב לו קרבנות ופנו למתתיהו בן יוחנן הכהן מבית חשמונאי. מתתיהו סרב וקרא:

"אם כל העמים אשר בבית מלכות המלך שומעים לו... ואני ובני ואחי נלך בברית אבותינו. חלילה לנו לעזוב תורה ומצוות. לדברי המלך לא נשמע לסור מעבודתנו ימין או שמאל" (מכבים א' ב', יט)

כשסיים מתתיהו לדבר פנה יהודי מתיוון אל המזבח בכדי להקריב עליון קרבן. מתתיהו בקנאתו לאלוהים הרג את היהודי ואת פקיד המלך, ואת המזבח הרס. אחרי מעשה זה ברח משפחת מתתיהו להרי גופנה - איזור הררי עם מערות ומקומות מיסתור שקשה לגישה. הוא וחמשת בניו: יוחנן, שמעון, יהודה, יונתן ואלעזר ניסו לעורר את העם למרוד באנטיוכוס.

המלך אנטיוכוס ממש כעס. "היהודים צריכים לשמוע בקולי ולציית לפקודות שלי", הוא אמר. "החיילים שלי כבר ילמדו אותם לקח". המלך שלח את צבאו הגדול להתקיף את ישראל. החיילים שלו צעדו דרך כפרים קטנים. הם צעדו גם בתוך הערים. הם אפילו צעדו בעיר ירושלים. כשהם הגיעו לירושלים הם נכנסו לבית המקדש, העמידו בו פסלים של האלילים שלהם, שברו את הכדים שמצאו ושפכו את השמן הטהור, המיוחד. היהודים כבר לא יכלו לבוא להתפלל ולחגוג בבית המקדש. יהודה, הבן הבכור של מתתיהו, שמע מה קרה בירושלים, ובכל המקומות בהם עברו החיילים היווניים, והחליט שצריך להילחם בהם. שאסור לוותר! יהודה המכבי ואחיו הנהיגו את המלחמה עם מעט חיילים ומעט כלי נשק. הם האמינו שהם ניצחו. הם נלחמו טוב ובחוכמה ואחרי 3 שנים הם ניצחו וגירשו את אנטיוכוס.

איזה הוא גיבור?

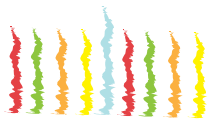

המכבים הזינו ומזינים מיתוס של גבורה במשך דורות רבים. פרט לגבורה הצבאית, המודגשת במקורות רבים, אנו מדגישים את הגבורה בהיבט של המאבק להיות אחר ולחשוב אחרת. כמו כן זוהי הזדמנות נפלאה לשוחח עם ילדים על גיבורים ותכונותיהם. לו היינו עם המכבים היינו.....

ניתן לשוחח עם הילדים על הגיבורים שלהם – איזה גיבורים הם מכירים ולמה לדעתם הם גיבורים.

- להיות עם המכבים זאת אומרת לדעת **לקבל החלטה**, לעבוד קשה למען מה שרוצים, ולדעת **מתי לוותר ומתי לא**. האם אתם יכולים לחשוב על החלטה שעשיתם? מתי מוותרים ומתי לא?

- להיות עם המכבים זאת אומרת לחשוב לפני שעושים. המכבים ניצחו צבא גדול עם הרבה כלי נשק ע"י כך שתכננו את צעדיהם בזהירות רבה לפני כל קרב. היו להם תכסיסים. האם אתם מתכנני לפני שאתם עושים? מה זה תכסיס? מתי מישהו צריך תכסיס?
- להיות עם המכבים זאת אומרת לעבוד בשיתוף פעולה. קבוצה קטנה של לוחמים ניצחה את אנטיוכוס וצבאו מפני שפעלו ביחד. האם אתם משתפים פעולה? איך? מתי?
- במסורת היהודית הגיבור הוא לאו דווקא המנצח בקרב, במסכת אבות שואלים איזה גיבור? נאסוף תשובות מהילדים והילדות ונראה ביחד מה הופך אדם לגיבור. נספר שהתשובות הניתנות במסכת אבות הן: " איזהו גיבור? הכובש את יצרו", "איזהו גיבור ההופך את שונאו לאוהבו" ננסה להבין ביחד עם הילדים את פשרה של הגבורה העולה מהביטויים מן המקורות. ננסה לברר על איזה יצר כדאי להתגבר, נעודד שיח על איפוק, סבלנות, ונדגיש כי מלחמת גבורת המכבים באה לידי ביטוי במאבקם על אמונתם והגשמת אורח חיים יהודי. נשאל מתי אנחנו מתמודדים עם לחץ חברתי? וכיצד ניתן לשמור על עצמאות מחשבתית גם אם היא מנוגדת לכלל.
- ניתן לאסוף את תשובות התלמידים ולתלות תחת הפתגם איזהו גיבור? הכובש את יצרו. כמו כן ניתן לתת ביטוי מוחשי באמצעות ציור ה"יצר" על מה כל אחד מאיתנו צריך להתגבר על מנת להיות גיבור. (זוהי יצירה ברמת הפשטה גבוהה אבל לילדים תשובות יצירתיות ומפתיעות).

רקע היסטורי לגנת : על המרד

יהודה ארגן את הלוחמים, גייס מתנדבים, אימן אותם, ובשלב ראשון הסתפק בפשיטות על שיירות צבא קטנות שעברו ליד הרי גופנה בדרכם לירושלים. המורדים הצליחו להשתלט בעיקר על האיזורים הכפריים של יהודה, שבהם היתה להם תמיכה של התושבים. הם נקמו במתייונים והחזירו את האפשרות לקיים את מצוות התורה במקומות שבהם אסור היה לקיימן.

זמן קצר לאחר ראשית המרד נפטר מתתיהו, ובנו יהודה המכבי לקח את הפיקוד.

למה מכבי?

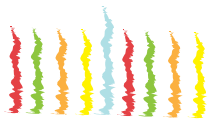
יש האומרים לשון מקבֶּת (פטיש), ודעה אחרת ראשי התיבות של מי כמוך באלים יה (מדרש מימי הביניים).

הקרבות הראשונים של יהודה המכבי היו נגד צבאות שבאו לסייע למתייונים שבפוליס "אנטיוכיה בירושלים". לכן, קרבות אלו היו בדרך לירושלים, כשיהודה מנצח בזכות גבורה, אומץ לב ותכסיסי קרב תוך ניצול השטח ותקיפה מתוך מארבים.

כשהגיע מפקד הצבא אפולוניוס יהודה תקף אותו באיזור מעלה לבונה. אפולוניוס נהרג כבר בתחילת הקרב וכך פשטה המבוכה והבהלה במחנהו. אחריו הגיע סירון. הוא בחר לעלות לירושלים דרך מישור החוף ויהודה תקף אותו בקטע הקשה ביותר של הדרך - מעלה בית חורון.

קרב אמאוס

גורגיאס, המפקד הבא שהגיע להלחם ביהודה למד מקודמיו וניסה שלא לעלות לירושלים במסלול שיהודה יוכל לתקוף אותו בהפתעה. הוא החנה את צבאו באמאוס, על גבול הרי יהודה, והקים שם בסיס ממנו יצא עם יחידה מובחרת ולהפתיע את יהודה. במהלך מבריק הוכיח יהודה את כישרונו כמצביא - הוא פינה את מחנהו אבל השאיר מדורות כבויות, כדי שגורגיאס יחשוב שיהודה וכוחותיו עזבו את המחנה בבהלה. יהודה התקדם בלילה לכיוון אמאוס. שם תקף את המחנה שנשאר ללא גורגיאס, כשהשמש זורחת בגבו ומסנוורת את מחנה גורגיאס שישן את שנתו. יהודה וכוחותיו חיכו לגורגיאס וליחידה המובחרת של גורגיאס, אך אלה חזרו תשושים מחיפושם אחרי יהודה ונסוגו ללא קרב.

פרק 5

ובו נגיע לסוף הסיפור

המכבים הגיעו לבית המקדש ועשו כל מה שהם יכלו כדי שהיהודים יחזרו להתפלל בו. כל אחד מהם עשה משהו כדי שבית המקדש יחזור להיות כפי שהיה פעם. עם מעט השמן שהם מצאו הם הדליקו את המנורה. זה היה סימן לכל העם שבית המקדש טהור, נקי וקדוש כמו שהיה לפני שנכנסו חיילי אנטיוכוס לירושלים. מספרים שהיה מעט שמן עד שחשבו שהוא יספיק לדלוק רק ליום אחד. אבל השמן הספיק לשמונה ימים! כולם אמרו שזה נס! מאז ועד היום, בכל שנה אנו חוגגי את חנוכה וזוכרים את הסיפור. 8 ימים בסוף כסלו אנחנו מברכים על הניסים: על נס השמן ועל נס הניצחון שאפשר ליהודים את הזכות לבחור ולהאמין בדת היהודית. אנחנו חוגגים דבר שקרה לעם היהודי חנוכה בית המקדש! התחלה חדשה של חיים יהודיים בארץ ישראל!

זהו המקום להתייחס לעוד שני מוקדים התפתחותיים-רגשיים :

- להיות עם המכבים זאת אומרת לעזור לתקן משהו שנשבר או התקלקל. המכבים עזרו לתקן את בית המקדש. האם אתם פעם עזרתם לתקן משהו מקולקל או שבור?
- להיות עם המכבים זאת אומרת להביא אור ושמחה לאחרים. המכבים הביאו בחזרה אור ושמחה לבית המקדש, לעם ישראל. האם אתם הבאתם פעם אור ושמחה למישהו אחר?
- עניין הנס הוא מורכב יותר אבל אפשר להתחיל ולשאול – מהו נס?
 - משהו שאין לו הסבר הגיוני – נס הוא דבר אלוהי
 - משהו שאין לו הסבר הגיוני אבל מתחיל מבני אדם שמעזיזים – בבחינת "כנגד כל הסיכויים"
 - פליאה מן הטבע – "כל יום קורה לי נס קטן"

השאלה : אם השמן הספיק ליום אחד הרי שהנס היה 7 ימים ולא שמונה. אז למה גם היום הראשון כלול בנס? אולי הנס הוא שבכלל העיזו להשתמש בכ"כ מעט שמן. מסתתרת כאן האמונה : אם אני רוצה שמשוהו יקרה, עליי להתחיל לעשות – ואז זה יקרה !

רקע היסטורי לגננת : טיהור המקדש

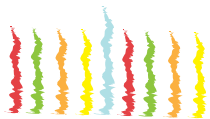

בעקבות המרד בוטלו הגזירות נגד הדת שגזר אנטיוכוס, אבל בית המקדש נשאר בשליטת המתיוונים והיוונים. הר הבית נשאר טמא. משום כך יהודה המכבי צר על ירושלים והשתלט עליה ואחר כך פנה להר הבית טיהרו מטומאתו וחיידש את עבודת הקרבנות. כל זה היה ביום כ"ה בכסלו, שלוש שנים אחרי שהוטלו הגזירות:

"ויהודה אמר לאחיו: הנה נגפו אויבנו, נעלה לטהר את בית המקדש ולחנכהו... ויראו את המקדש שומם והמזבח מחולל והשערים שרופים... ויקרעו את בגדיהם ויבכו בכי גדול ויעלו אפר (על ראשיהם)..."

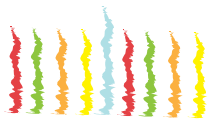
מדוע נחגג החג שמונת ימים?

בספר המכבים לא מצויינת הסיבה לשמונת ימי החג. מצויין כי באותה תקופה כשהיו בהרים ובמערות לא הצליחו לחגוג את חג הסוכות ואז חג הסוכות נדחה לחנוכה. סיבה נוספת למשך הזמן מקבילה את חנוכה לחנוכה הבית שעשה שלמה בהקימו את המקדש: שבעה ימים

וביום השמיני עצרת⁶. נס פך השמן לא מוזכר בספר מכבים וגם לא בתפילת על הניסים הנאמרת בימי החג בתפילת שמונה עשרה ובברכת המזון. הוא נזכר לראשונה בתלמוד הבבלי (מסכת שבת, כ"א, ע"ב).

6 סיבות נוספות ניתן למצוא במאמרו של שלמה פוקס "מאי חנוכה?" המצורף בקובץ המאמרים המומלצים.

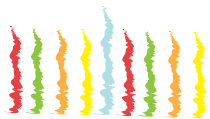
הצעות לפעילות בגן

בפרק זה נציע מגוון מערכים ופעילויות לגן הסובבים סביב המוטיבים המרכזיים בחג: אור וניסים. מערכים אלו מובנים על פי עקרונות "והגדנו לילדנו- מתווה לאורח חיים יהודי בגן", משמע, משלבים מקורות מארון הספרים היהודי, לצד מצוות מידות וערכים, כמו כן מוצע ממד רוחני טקסי בחלק מהפעילויות המוצעות.

לצד הדגשים של תל"ם מעוגנים המערכים המוצעים בתוכנית הליבה של משרד החינוך המתמקדת בחמשת אשכולות הידע: אומנויות, כישורי חיים, טבע-מדע-מתמטיקה-מחשבים, שפה ואוריינות וזהות יהודית.

כמו כן נלקחו בחשבון ארבעת מערכות היחסים שלאורן מתאפשרת הלמידה בגן:

1. מערכת היחסים עם הזמן-הזמן של לוח השנה והזמן האישי של כל ילד וילדה.
2. מערכת היחסים הבין-אישית הכוללת את ההורים, את הילדים, את הגגנת ואת הקהילה.
3. מערכת היחסים עם התוכן הנלמד.
4. מערכת היחסים עם המרחב הפיזי שבו מתרחשת הלמידה.

מוטיב האור

"לא יהיה ניצחון של האור על החושך,

כל עוד לא נעמוד על האמת הפשוטה,

שבמקום להילחם בחושך יש להגביר את האור".

(אהרון דוד גורדון)

מבוא

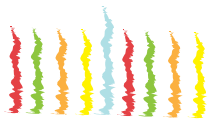
בתקופה של טבת הולכים הימים ומתקצרים, שיאה של התקופה ביום הקצר ביותר בשנה. ביחס לתקופה זו מביאה הגמרא שני ספורים על אדם הראשון העוסקים בפחד מן החשכה הבאה לעולם ומאי הידיעה הנלווית אליה. בסיפורים מגלמים חוה ואדם- הורי האנושות כולה תפקידים ראשיים ובכך מודגשת החוויה הכלל אנושית. הפחד מן החשיכה מוכר לרובנו באופן אישי מתקופת הילדות או לאחריה, ובאופן תרבותי מתרבויות קמאיות. החושך מפחיד כי הוא טומן בחובו את הלא נודע ומערער את תחושת שליטת האדם על קיומו. הפחד מהחשכה מוליד תגובה יהודית הבאה לידי ביטוי בחג האור בו אנו מנסים להמעיט מהחשכה ומן הרגשות הנלווים לה על ידי הוספת אור.

חג האור של אדם וחוה

בפעילות זו נכיר מדרשים העוסקים בהתמודדות של חוה ואדם למול החשכה, נבחן את הרגשות וההתמודדות שלנו עם נושא זה ונתייחס לחוויה של חוה ואדם כמקור עליו התבסס חג האורים היהודי.

"לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, זו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית, כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה אחרת עשן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים".

"תנו רבנן יום שנברא בו האדם הראשון, כיוון ששקעה עליו החמה, אמר: אוי לי, שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי ויחזור עולם לתוהו ובוהו, וזו מיתה שנקנסה עלי משמים, היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה וחוה בוכה כנגדו, כיוון שעלה עמוד השחר, אמר: מנהגו של עולם הוא". (תלמוד בבלי, עבודה זרה ח')

מהלך הפעילות

על בסיס המקורות המסורתיים מוצע סיפור המעובד לילדי הגן. בסיפור משולבות שאלות. ניתן לשלב בשעת ההקראה הפעלה של דמיון מודרך ולהפוך חלקים מהסיפור למומחזים.

חג האור של חוה ואדם מבוסס על תלמוד בבלי, עבודה זרה ח'.

הסיפור שלנו מתרחש לפני הרבה שנים ביום בו נבראו חוה ואדם... היה זה היום הראשון שבו חיו אנשים בעולם. חוה ואדם הסתובבו בעולם והסתכלו בהתפעלות על המתרחש סביבם, הכל היה חדש ולא מוכר בעבורם. לעיניהם נגלו עצים, שיחים, פרחים, העולם היה צבעוני ועשיר בדברים רבים. חוה התיישבה על הדשא והתבוננה סביבה. באגם שנגלה למולה שחו ברבורים מדי פעם קיפץ לו דגיג קטן. אדם בחר לטייל ממקום למקום כדי שלא יחמיץ דבר. הוא פגש בעלי חיים רבים סוס, ג'ירף וכלב ואפילו זיהה היפופוטם מרחוק. הוא החזיק בידיו פנקס ותאר בעזרת מילים וציורים את כל הדברים שחלפו על פניו. חוה עצמה את עיניה והקשיבה לקולות מסביב. שניהם הסכימו שעולם נפלא סובב אותם. כך חלפו להן השעות בנעימים... לפתע הבחינה חוה שצבעם של השמים משתנה, האור הגדול והשמש החמימה שליטפה והאירה את יומם נעלמה, במקומה החלו השמים להאדים ולאט לאט התכסה העולם החדש בחשכה. חוה ואדם לא ראו דבר. אדם קרא בבהלה: "חוה היכן את?" חוה שמעה את קולו וקראה בשמו: "אדם!" שניהם היו מבוהלים מאוד, הם ניסו לגשש את דרכם באפלה, אדם התרוצץ בפחד מצד לצד ואילו חוה צעדה לאט ובזהירות עד שנפגשו השניים. הם התיישבו במקומם, מחשבות מבולבלות התרוצצו בראשם, אדם שאל בחרדה: "יכול להיות שלא אראה שוב את החיות והצמחים? חוה לא ידעה מה לענות, היא שחזרה את מאורעות היום הקודם בניסיון להבין היכן טעו היא ואדם, מה הדבר הנורא שעשו שגרם לחושך להשתלט על היום. היא נזכרה בטיול שערכו היא ואדם, בבעלי החיים שראו ולא הצליחה להיזכר בשום רע שעשו. חוה סגרה ופקחה את עיניה, קיוותה שחושך יעלם ויופיע האור הגדול שזכרה מהבוקר, אבל האור לא חזר. בייאווה החלה חוה לדמיון חיים בעולם חשך.

ניתן לעצור את הסיפור ולבקש מהילדים לדמיון חיים בעולם כזה.

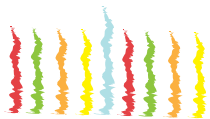
הם ישבו זה ליד זו כל הלילה, חלק מהזמן בכו ביחד...

ניתן לשאול מדוע הם בכו? מתי קורה שאנחנו בוכים? ממה נובע הבכי? איך מרגישים בעקבותיו? מה הייתם עושים במקומם?

לאחר שנרגעו שוחחו בניהם בשקט אבל עדיין היו מבוהלים מאוד ולא ידעו מה יהיה... לפתע קרה משהו מדהים, נגלה אור עגול בשמים, מן כדור תלוי באוויר שהפיץ אור, חוה ואדם התבוננו בפליאה בירח ושמחו מאוד. החשכה שעטפה אותם התבהרה מעט, כעת ניתן היה להבחין בעצים ובבעלי החיים שהכירו בבוקר, אך עדיין הם חשו עצמם מבוהלים, כי לא ידעו אם האור הגדול יחזור... כך עברו להם השעות הארוכות מפעם לפעם שוחחו אדם וחוה, קצת נמנמו ובעיקר חיכו לראות מה יהיה.

ניתן לעצור ולשאול את התלמידים מה יקרה עכשיו?

לאט לאט החלו להתבהר השמים, החשכה שעטפה את העולם החלה להתפוגג ובמקומה האיר היום, שוב ליטפה השמש על פניהם, והאירה את יפי העולם. אדם וחוה הבינו שבסוף כל לילה מתחיל יום חדש, ולכן לא צריך לפחד מן החושך. התרגשות ושמחה גדולה אחזה באדם וחוה למראה הבוקר היפה, הם החליטו לחגוג את בוא האור שגרש את החשכה, הם קטפו פרות טעימים מהעצים קישטו בפרחים, שרו ורקדו וחגגו את חגם הראשון- חג האור.

בעקבות הסיפור נשאל: מדוע פחדו חוה ואדם? מדוע חשבו אדם וחוה שהעולם החשיך? כיצד הסתיים הסיפור? איך הביעו את שמחתם חוה ואדם? איזה רגשות מעורר בנו החושך? האם חווינו צפייה לאור? מה מפחיד ומאיים בחושך?

עם סיום הסיפור ניתן לקיים מפגש דמיוני בין ילדי וילדות הגן עם חוה ואדם (דמיות חוה ואדם מצרפות בנספח 1- ע' 39). הילדים מוזמנים לשאול את חוה ואדם שאלות ולנסות להשיב עבור שאלותיהם מתוך נקודת המבט של אדם וחוה. כל משיב/ה יחזיק בידו את הדמות של חוה או אדם בהתאם לתשובתו.

אשכול אומנות

- א. ציור על גבי A3 המחלק את העולם למואר וחושך. ניתן לשאול את הילדים באילו צבעים ישתמשו על מנת לתאר עולם מואר, באילו חושך? אילו דברים יבחרו לצייר בחלק המואר ואלו בחושך? האם בהכרח מתקיימת הקבלה בין אור לטוב וחושך לרע?
- ב. יצירת נר שמן מחומר. ניתן לקשטו בחריטה בעזרת קיסם.

ג. יצירת חנוכייה אישית – מחומרים שונים (חלוקי נחל, בלוטים, צדפים, חרסים פסיפס וכו') או מחמר ונרות חנוכה. כל ילד/ה יוצר את החנוכייה שלו ללא הנחיות אשר מובילות ליצירת חנוכייה סטנדרטית. פעילות מסוג זה מאפשרת לכל ילד/ה מגיל צעיר להכיר ולחוות את סמלי החג על פי יכולותיהם והתפתחותם האישית. הילד/ה יכולים ליצור ולפרק שוב ושוב מבלי להרגיש תסכול. הילד/ה שולטים על עבודתם מבלי שיזדקקו כמעט לעזרה. יצירה כזו מאפשרת באופן טבעי במה לשיחה בין ילד לילדה ובין הילד/ה לגננת. היא מאפשרת עניין וריכוז, הילדים עסוקים בתהליך ולא דווקא במוצר המוגמר. בפעילות זו ישנה חשיבות לתיאור נכון, שימוש במושגים כללים ומושגים הקשורים לחג. (למשל ספירת הנרות, מיקום השמש, שיחה על הצבעים הנבחרים, האש קרה או חמה? מתי מדליקים נרות בחנוכייה ולשם מה).

אשכול כישורי חיים

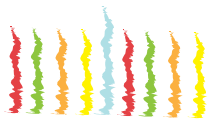

נקודת ההנחה העומדת בבסיס פרק זה הנה שבכל ילד וילדה טמון אור, משמע, יכולות, כישרונות, רגשות, המייחדים אותו מהאחר. המפגש הקבוצתי מאפשר ליהנות ממגוון האורות ולהעצים את האור האישי של כל ילד וילדה. חשוב ביחידה להתייחס לשונות הקיימת בנו לעורר סובלנות וכבוד הדדי לצרכים ולאילויות השונות שכל ילד וילדה מביאים איתם.

א. נפזר מגוון של נרות במרכז המעגל נזמין את הילדים והילדות לבחור נר ולספר את סיפורו בעקבות שאלות מנחות: מהיכן הגיע כל נר, מה שמו? היכן הוא ממוקם בחנוכייה? מה הדבר האהוב עליו בחנוכה? איך הוא מתייחס לחושך? כיצד הוא מרגיש ביחס לשליחותו להביא אור? נזמין את הילדים לספר את סיפור הנרות. נדגיש בפני הילדים והילדות שכל נר/ ילד/ה סיפר סיפור שונה. נשאל אילו הייתי נר איזה נר הייתי? ניתן לתת ביטוי מוחשי לנר באמצעות ציור או תנועה.

ב. כשם שנרות החנוכה שונים זה מזה, אך לכולם היכולת להאיר, כך גם בני האדם שונים זה מזה. ילדי הגן שונים זה מזה: לכל ילד/ה מראה אחר, אופי שונה, העדפות שונות. הגננת תזמין את הילדים להעלות נקודות שבהן ניכרת השונות בין ילדי הגן/הכיתה. לאחר מכן משוחחים על השונות של אנשים בחברה שלנו (מחוץ לגן), כגון שונות במראה, בשפה, במאכלים האהובים ועוד. חשוב להדגיש שעל אף השונות, יש דברים שמשותפים לכולנו.

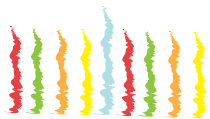
ג. נסכם ונאמר שראינו שכל נר וכל ילד/ה שונה אבל לנרות וגם לילדים קיימת איכות משותפת כולם מפיקים אור. ננסה לדמיין שכולנו נרות בחנוכה גדולה- איזה אורות

- ד. נביא למרחב הגן (אפשר להתייחס לכישרונות שונים, לרגשות, להצלחות ולאיכויות המאפיינות כל ילד וילדה⁷). נציע להזמין את הילדים למרכז הגן על מנת לפסל בגופם חנוכייה ענקית המורכבת מאורו הייחודי של כל ילד וילדה.
- ה. מומלץ לתת ביטוי חזותי לדברי הילדים. רעיונות אפשריים: כל הילדים והילדות יציירו את הנר שלהם בהתאם לאיכות שביטאו (ניתן לחלק שבלונה של נר, בתוכו נכתוב את דברי הילדים, לצד הציור שציירו. ניתן להוסיף תמונה של כל ילד/ה כלהבה ולתלות על לוח בפינה מתאימה בגן.
- ו. נקריא את סיפורה של מירי צלזון "מן החושך אל האור" ואף נציע להמחישו.

⁷ דוגמאות מדברי ילדים מגני חיי"ם שנשאלו על האור המאפיין כל ילד וילדה:
"אני נר של מלכה"

"אני נר של אהבה וגם של חברות"
"אני נר של אהבה וחיבוקים ושל נשיקות. ושל שיתוף פעולה. אני נר שמקשיבה לאבא ואמא."
"אני נר של סביבוני נר של משחקים. אני נר של אמא ואבא"

מן החושך אל האור

המנגינה שתלווה את ההמחזה והריקוד היא של: "באנו חושך לגרש..."

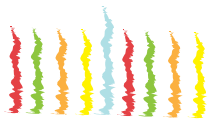
– אַךְ הַחוֹשֶׁךְ עוֹד שָׁחוֹר!
מִי יָבִיא לְכָאן עוֹד אוֹר? | נֵר צָהוּב קֶטָן אֶחָד,
כָּל הַיּוֹם עֲמַד לְבַד,

הֲיֵה שֵׁם חוֹשֶׁךְ ... לְלֶלֶה קֵר ... |
| הִנֵּה מְגִיעַ נֵר כְּחוֹל
וְהוּא מְבִיא חֵבֵר סָגוּל,
וְכָל אֶחָד מְבִיא לְכָאן
אוֹר קֶטָן-קֶטָן-קֶטָן ... | נֵר קֶטָן לְבַד נִשְׁאַר ...
– אֵינָה חוֹשֶׁךְ! אֵינָה קוֹר!
מִי יָבִיא לְכָאן קֶצֶת אוֹר? |
| – שְׁלוֹם נְרוֹת!
– שְׁלוֹם, שְׁלוֹם!
– אוֹלֵי הַבָּאֲתָם אוֹר נְחוּם? | פְּתֹאוֹם כָּאֵה עוֹד נֵר לְבָן
עִם אוֹר קֶטָן-קֶטָן-קֶטָן.
– שְׁלוֹם חֵבֵר!
– שְׁלוֹם, שְׁלוֹם!
– אוֹלֵי הַבָּאֲתָה אוֹר נְחוּם? |
| – אִם נִרְקוֹד עֲקָשְׁיוּ יַחְדָּיו
נֵר עִם נֵר, חֲמִישָׁה נְרוֹת
יִהְיֶה נְעִים מְאוּד!
– אַךְ הַחוֹשֶׁךְ עוֹד שָׁחוֹר!
מִי יָבִיא לְכָאן עוֹד אוֹר? | – אִם נִרְקוֹד עֲקָשְׁיוּ יַחְדָּיו
נֵר עִם נֵר, נֵר עִם נֵר,
יִהְיֶה נְעִים יוֹתֵר!
– אַךְ הַחוֹשֶׁךְ עוֹד שָׁחוֹר!
מִי יָבִיא לְכָאן עוֹד אוֹר? |
| הִנֵּה מְגִיעַ – נֵר אֲדוּם,
וְנֵר יָרוֹק,
וְנֵר כְּתוּם ... | פְּתֹאוֹם כָּאוּ: עוֹד נֵר נְרוֹד
עִם אוֹר קֶטָן קֶטָן מְאוּד.
– שְׁלוֹם חֵבֵר!
– שְׁלוֹם, שְׁלוֹם!
– אוֹלֵי הַבָּאֲתָה אוֹר נְחוּם? |
| – אִם נִרְקוֹד עֲקָשְׁיוּ יַחְדָּיו
נֵר עִם נֵר, שְׁמוֹנֶה נְרוֹת.
אוֹר יִהְיֶה, גְּדוֹל מְאוּד!
כִּי כָּל אֶחָד הוּא אוֹר קֶטָן,
אַךְ כּוֹלְנוּ אוֹר אֵיתָן! | – אִם נִרְקוֹד עֲקָשְׁיוּ יַחְדָּיו
נֵר עִם נֵר, שְׁלוֹשָׁה נְרוֹת
יִהְיֶה נְעִים מְאוּד! |

נחשוב עם הילדים והילדות כיצד ניתן להפיץ את האור שלנו לסביבה אילו התנהגויות ומעשים שלנו יאפשרו לאור שטמון בנו ל"געת" באחרים. ניתן לחשוב על מקומות ש"חשוכים" בסביבה שלנו: חולי, עוני, בדידות ולחשוב כיצד נוכל לתרום מאורנו על מנת להאיר את המקומות הללו.

דוגמאות אפשריות: עיצוב כרטיסים עם התפילה מי שברך לחולה על מנת לחלק למחלקות ילדים בבתי חולים, בשילוב עם ההורים נאסוף בגדים חמים, שמיכות, צעצועים וספרים שאינם בשימוש ובעזרת הקהילה נעבירם למי שזקוק להם באמת.

אשכול הטבע והמדע

אור וצל- צל הוא המקום אליו אור אינו מגיע, לכן כדי שיווצר צל דרוש מקור אור וגוף אטום שחוסם את דרכו של האור. צל עם כל היותו מושג יומיומי אינו מובן עד הסוף לכלל הילדים והילדות. חלקם מזהים אותו כהשתקפות של עצמים וחלקם כסוג אחר של אור ולכן יש חשיבות בבירור הנושא.

א. ניתן לצאת החוצה ולנסות להבחין בין אזורים מוצלים לכאלה שאינם מוצלים. ניתן לבחון את הצל של דמותי, לבחון מתי הצל מתקצר ומתארך, לנסות ולתפוס את הצל ולתהות מדוע הוא מתרחק בשעה שמנסים לתפוס.

ב. ניתן לתלות סדין לבן ולהאיר בעזרת פנס גדול מאחוריו להחשיך את חלל הגן ולהזמין ילדים להדגים צלליות שונות. שאר הילדים יכולים לנחש את כוונתו של הילד/ה המדגימים.

ג. "הצל שלי ואני"- ניתן להתייחס לצל גם ברובד סמלי ולזהותו עם מקומות חשוכים יותר בנפשנו- פחדים, חולשות וכו'. ניתן לקיים שיח על דברים מקומות בהם אני מרגיש לא בנוח על צדדים באישיות שלי שקשה לי לקבל, על פחדים ולשאול איך היינו רוצים להאיר את המקומות המוצלים הללו? ולקבל אותם כחלק מהמכלול של עצמנו. ניתן לספר את הסיפור אור וצל/ מיריק שניר- על ילד שמגלה את הצל שלו ומתיידד איתו.

ד. במסגרת משפחתית ניתן ליצור קליידוסקופ- בדקו בקישורית הבאה כיצד מכינים קליידוסקופ וירטואלי: <http://www.zefrank.com/byokal/kal.html>

ה. אור וצבעים – נאיר באמצעות פנס העטוף בניירות צלופן בצבעים שונים בגן חשוך ונזהה את האורות הצבעוניים המבליחים מן החשיכה.

אשכול שפה ואורינות

- א. הכרות עם עיבוד למדרש על האדם הראשון (עבודה זרה, ח')
- ב. שירים שמומלץ ללמד: אור עולה בבוקר/ נעמי שמר, "באנו חושך לגרש"/ ש. ל. תנאי, עמירן. כולנו נביא את האור/ מירב האוסמן.
- ג. סיפורים נוספים שניתן ללמד בהקשר זה: אגדה מזרחית: "השמש רצתה לישון".

ניגודים

חושך

מילים נרדפות

- אורה
- מאור
- אלומה
- זין

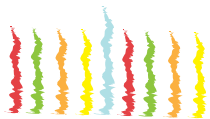
ד. פתגמים מומלצים:

פנים מאירות – סבר פנים נעים למראה. "שיביט בך בפנים מאירות ולא בפנים זעומות". (במדבר רבה, י"א).

האירו פניו – הביעו פניו שמחה.

פתח פיך ויאירו דבריך – דבר באופן ברור. (ירושלמי ברכות ו, ג).

אור יקרות: אור נעים לדוגמא: ירושלים מאירה באור יקרות.

אור פנים: מאור פנים, יחס של רצון וחיבה "באור פני מלך חיים" (משלי, ט"ז, 15).
 אור תענועים: אור מדומה שאינו קיים במציאות, מראה כוזב, דמיון החושים.
 אור וצללים: צדדים חיוביים ושליילים, יתרונות ופגמים.
 לאור הדברים: לאור המצב: מבחינת המצב, לאחר עיון והתבוננות בדברים.
 הוציא לאור: פרסם בדפוס, הדפיס.
 הלך לאורו: הלך בדרכיו, היה נאמן לו.
 הפיץ אור על: הסביר, גילה את הסתומות.

זהות יהודית

א. מקורות עליהם התבססה הפעילות הראשונה:

"לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, זו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים, עמד וישב ח' ימים בתענית, כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר מנהגו של עולם הוא, הלך ועשה שמונה ימים טובים, לשנה אחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים, הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים".

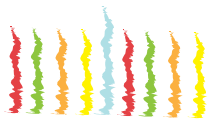
"תנו רבנן יום שנברא בו האדם הראשון, כיוון ששקעה עליו החמה, אמר: אוי לי, שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר עולם לתוהו ובוהו, וזו מיתה שנקנסה עלי משמים, היה יושב בתענית ובוכה כל הלילה וחה בוכה כנגדו, כיוון שעלה עמוד השחר, אמר: מנהגו של עולם הוא". (תלמוד בבלי, עבודה זרה ח')

ב. נציג את המחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בנוגע לשיטת הדלקת הנרות (שבת, כ"א ע"ב) נספר שהדלקת הנרות בחנוכה הנה דרך להוסיף אור לביתנו בימי החורף החשוכים, אבל החכמים נחלקו בשאלת הדרך הנכונה להדלקת החנוכייה:

"בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמונה – מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך." כלומר: לפי שיטת בית שמאי, מדליקים בלילה הראשון של חנוכה שמונה נרות, ואז מפחיתים את מספרם עד שבליל חנוכה האחרון (השמיני) – מדליקים נר אחד. ואילו לפי שיטת בית הלל, מדליקים בליל החג הראשון נר אחד, וכל ערב מוסיפים עוד נר – עד לשמונה נרות בלילה האחרון של חנוכה (שבת, כ"א ע"ב).

בעקבות הצגת שתי העמדות נאפשר לילדים התייחסויות סביב הרעיונות הטמונים בעמדת הלל- בכל יום מדליקים נר נוסף, משמע, מתחילים מאור קטן ובכל יום מוסיפים אור עד לקבלת אור גדול של החנוכייה כולה לעומת הרעיונות העומדים בבסיס העמדה של בית שמאי- הדלקת החנוכייה כולה ביום הראשון והפחתת האור מדי יום. מומלץ לשאול באיזה דרך היו רוצים להדליק את החנוכייה שלהם? מדוע?⁸

⁸ למידע נוסף על הרעיונות הגלומים במחלוקת זו ניתן לקרוא במאמרו של שלמה פוקס "מאי חנוכה?" המצורף בקובץ המאמרים.

פעילות משפחתית

הכנת נרות דקורטיביים

***הערה חשובה:** הפעילות מיועדת להורים ולילדים. אין לאפשר לילדים להתיר את הפרפין ללא השגחת מבוגר.

החומרים:

1 חבילת פתיתי פרפין או חבילה גדולה של נרות לבנים (ניתן להשתמש גם בנרות שבורים וישנים) פתילים מכותנה או הפתילים של הנרות המותכים תבניות שונות אליהן ניצוק את השעווה המותכת מעט שמן מעט סבון כלים.

תוספות לבחירה: צבעי פנדה על בסיס שמן, מקלות קינמון, פולי קפה, פרוסות תפוז מיובשות, פרחים מיובשים, עלים, חרוזים, תמציות ריח, צבעי מאכל.

אופן הכנה בסיסי: מתיכים את הפרפין או הנרות בתוך סיר קטן, השקוע בתוך סיר נוסף מלא מים, ע"ג האש. השעווה מוכנה כשהיא נוזלית. יש להיזהר שלא לשרוף אותה. שופכים תערובת של מעט סבון כלים ושמן לתוך התבנית, על מנת שיהיה קל לחלץ את הנר ממנה, לאחר שיתקרר. יוצקים בזהירות את השעווה לתוך התבנית. קושרים את הפתיל למקל קטן או שיפוד ומניחים את המקל במאוזן מעל למרכז של התבנית. הפתיל ישקע בדיוק במרכז הנר. ממתינים עד להתמצקות מוחלטת. מחלצים בזהירות את הנר מהתבנית. באם זו תבנית לשימוש חד-פעמי, נתן לגזור או לשבור אותה בתהליך החילוץ. הנרות היותר מתוחכמים, מתקבלים מהוספת קישוטים שונים ומגוונים.

מלוי הנר בתוספות דקורטיביות: לפני יציקת השעווה לתבנית, ממלאים אותה במיני עלים, מקלות קינמון, פולי קפה, טבעות תפוז מיובשות וכד' ואח"כ יוצקים את השעווה.

ציפוי הנר בתוספות דקורטיביות: מתיכים מעט שעווה ומדביקים בעזרתה את הקישוטים. עלים מיובשים, פרחים, פולי קפה. מגלגלים את הנר עם הקישוטים המודבקים בעדינות.

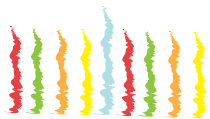
בשעווה המותכת בתוך הסיר (זהירות מכוויה!) ומניחים להצטנן. התוספות מציצות מעט החוצה מהנר, מה שיוצר אפקט מיוחד ומעניין.

ציפוי הנר במפיות: מצפים את הנר המוכן בדבק מפיות ומצמידים את המפית הרצויה. מצפים בלכה ומניחים להתייבש.

ציפוי הנר בטפטופי דונג: ממיסים צבעי שעווה רגילים ומטפטפים ע"ג הנר המוכן, עד לציפוי.

נר פני ירח: ממלאים את תבנית היציקה בשברי קוביות קרח ויוצקים את השעווה המומסת מעל. כשהנר מתמצק והקרח מפשיר, מרוקנים את המים. נותרים שקעים ומכתשים דקורטיביים.

נר בשכבות: יוצקים מעט שעווה לתבנית ושוברים לתוכה צבע פנדה. ממתינים שהשכבה תצטנן. שוב שופכים שעווה על גבי השכבה הקודמת ושוברים לתוך פנדה בגוון אחר. מתקבל נר בשכבות צבעוניות

עיצוב הסביבה בגן

נבקש מהילדים והילדות להביא מהבית חנכיות ונערוך תערוכה. ניתן מדי יום להפנות את תשומת ליבם של הילדים לחנוכייה אחת ולשמוע מפי הילד/ה הילדה מהיכן הגיעה החנוכייה? לזהות מאילו חומרים היא עשויה, אילו קישוטים מופיעים עליה, האם הם קשורים לסמלי החג, כיצד?

א. קישוט הלוח בפתגמים רלוונטיים:

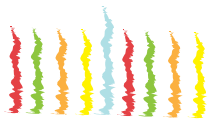
פנים מאירות - סבר פנים נעים למראה. "שיביט בך בפנים מאירות ולא בפנים זעומות". (במדבר רבה, י"א.)- ניתן להוסיף ציורי דיוקנאות של הילדים בהשראת הפתגם, לבטא בציור את פני המאירות.

ניתן לתלות ראי מתחת לפתגם ולהזמין את הילדים והילדות לבחון את פניהם במהלך היום בגן. ניתן לברר עמם מה הופך את פניהם למאירות, האם בכוחנו לשמח את עצמנו?

האירו פניו - הביעו פניו שמחה. לצד הפתגם ניתן להוסיף תשובות מצוטטות מפי הילדים והילדות סביב השאלה מה משמח אותי?

פתח פיך ויאירו דבריך - דבר באופן ברור ונהיר. (ירושלמי ברכות ו, ג.) מומלץ לרשום לצד הפתגם דברי חכמה שנאמרו בשעת המפגש על מנת לשתף את ההורים ולחזק את הילדים והילדות על הרעיונות והמחשבות שידעו לבטא היטב.

ב. הצגת יצירות הילדים והילדות מהפעילויות השונות: חנכיות, נרות, נר שמן, וכו'

מוטיב הנס

כל יום קורה לי נס קטן. מי שלא מאמין לי שיבוא. כי נס קטן היה לי. ונס קטן קרה לי.

איפה? פה! (לאה נאור)

מבוא

הנס הוא אחד ממאפייני חנוכה: פך השמן הקטן הספיק לשמונה ימים; המכבים ניצחו את היוונים. נס הוא דבר על-טבעי הנעשה בידי שמים. בניגוד לנס עומדת גבורה, שהיא מעשה של האדם. המתח בין נסים לבין מעשים בא לידי ביטוי בציונות, אשר התנגדה להמתנה פסיבית לנס ודגלה בפעולה למימוש החזון.

למרות ההתנגדות הציונית, מקומו של הנס משוקע בתרבות היהודית ובא לידי ביטוי בתפילת על הניסים אותה נהוג לומר בימי החנוכה⁹. מנקודת מבטם של הילדים והילדות בגן הנס עשוי להיתפס כמקור לפליאה חיובית, המעודדת תקווה ותפיסה אופטימית לגבי המציאות. העיסוק בנס בגן הילדים טומן בחובו הזדמנות לשמר את החוויה הילדית של פליאה מהסובב אותנו והודיה על כל הטוב שזכינו בו.

לצד המסרים החיוביים הנובעים מהפנמת הנרטיב הניסי, מובן מאליו שכמחנכים עלינו להסביר שהאדם אחראי על גורלו ובמעשיו הוא יכול לנווט את חייו ולהשפיע על חייהם של אחרים.

התייחסות חינוכית למושג, עשויה להיות ברבדים שונים. הרובד האחד הוא הקניית הידע (לגבי נס פך השמן והרקע לו; ידע לשוני וכן הלאה). רובד אחר הוא יצירת רלוונטיות לחיי הילדים והילדות. הרובד הזה עשוי לכלול דיון בשאלות – האם קרה לי משהו יוצא דופן בחיי שהרגשתי שהוא נס? באלו מצבים בחיי חשתי שאני זקוק לנס? איך התמודדתי עם אותו מצב אם לא ארע נס? רובד נוסף הוא בחינה ערכית של מושג הנס – יתרונותיו וחסרונותיו.

מוכר הסיפור אודות איש אחד שבזמן שיטפון ממאן לצאת מביתו, ילדיו מתחננים בפניו שימהר יבוא איתם למקום בטוח אך הוא משוכנע שיקרה נס- אלוהים יציל אותו ולכן עולה על גג ביתו. מגיעים אנשי חילוץ ומציעים לו את עזרתם, אך הוא נשאר מבוצר בעמדתו, מגיע מסוק חילוץ והאיש מסרב לקבל עזרה בטענה שהנס מדבק לפתחו, ומיד יציל אותו אלוהים.

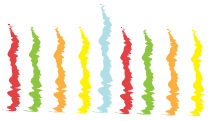
האיש מת ועולה לשמים, פוגש את אלוהים ומבקש להתעמת איתו, מדוע לא הצלת אותי הרי גיליתי דבקות באמונתי אליך? אלוהים עונה: ניסיתי להציל אותך שלוש פעמים באמצעות אנשים שונים ואתה בחרת להתעלם מהניסיונות שלי.

ניסים מזדמנים לפתחנו, עלינו לזהות אותם ככאלו, כדי להוקיר אותם ולהיעזר בהם בחיינו.

מהלך הפעילות

1. נלמד את השיר "כל יום קורה לי נס קטן" מאת לאה נאור. נשאל את הילדים והילדות האם חווית פעם אירוע יוצא דופן שקשה לך להסבירו? כיצד הסברת לעצמך אירוע זה? אילו הסברים אנו (כחברה) נוהגים לתת לאירועים יוצאי דופן שקורים לנו? באילו מצבים אנחנו זקוקים לנס? האם למשהו קרה פעם נס? האם אנחנו מכירים סיפורים אודות ניסים?

⁹ בתפילת על הניסים אין זכר לנס פך השמן, אלא ההתייחסות לניסים ולנפלאות שנעשו לאבותינו במלחמותיהם נגד היוונים הרבים ולאחר שניצחו את היוונים חידשו את העבודה בבית המקדש והדליקו נרות לכבוד המאורע.

2. ננסה לחלץ מסיפורי הילדים והילדות הגדרה למושג נס. נס, לפי מילון אבן שושן, הוא מעשה פלא, דבר שלמעלה מן הטבע. אצל חז"ל מוצאים התייחסות מורכבת לתופעה: מחד, יש אמונה ביכולתם של נסים לקרות. מאידך, טוענים חז"ל שאין לסמוך על הנס (גישה המזכירה את הממרה: אלוהים עוזר למי שעוזר לעצמו).
3. נזמין את הילדים להביע משאלת לב אודות נס שהיו רוצים שיקרה להם באופן אישי, למשפחתם, לגן לישראל? נשאל אילו מעשים אנו יכולים לעשות על מנת לקדם את הנס?
4. נשאל איזה נס קרה בחנוכה? סביר להניח שהילדים התייחסו לסיפור פך השמן ולניצחון המכבים על היוונים. כדאי להדגיש פחות את הניצחון הצבאי ויותר את ניצחון הרוח, משמע, החירות לחיות על פי אמונותיי, דעותיי וערכיי. ניתן לשאול אילו התנהגויות בגן יבטיחו שתשמר לכל ילד הזכות להביע את עמדתו ורגשותיו? (סובלנות, כבוד הדדי וכו') ננסה להזכיר את הערכים המשוקעים בגן שיבטיחו שניצחון הרוח לא יהיה נס חד פעמי אלא יתממש מדי יום בגן הילדים.
5. בגנים צעירים כדאי להתמקד בסיפור פך השמן, ללמד את הסיפור ולשיר את השיר "כד קטן".
6. באמצעות משחק בסביבון ניתן להתייחס מזווית נוספת לנס- ננסה לזהות את האותיות הכתובות על הסביבון נסביר שאותיות הסביבון מזכירות את הנס. ופשרן: נס גדול היה פה. (אפשר לספר שעל הסביבונים במקומות מחוץ לישראל כתובה במקום האות פ' האות ש', נציע לילדים לנחש איזה מילה מתחילה באות ש' ועשויה להשלים את המשפט.
7. נזמין את הילדים לשחק בסביבון ולמצוא מילים שמתחילות באות עליה נופל הסביבון.

אשכול אומנויות

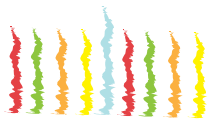

- א. עיצוב פך שמן מחומר.
- ב. דמיינו עולם מופלא שבו כל דבר שאתם רוצים יכול להתגשם, ציירו את העולם שלכם על דף. ערכו שיחה בגן על העולמות השונים. האם יכולים דברים נפלאים אלו להתרחש במציאות? מדוע צריכים בני אדם את עולם הדמיון? מדוע מספרים אגדות ומאמינים בניסים? אפשר לעשות תערוכה של עולם הנס והדמיון?

אשכול כישורי חיים

- א. כד קטן: נספר את הטקסט מאי חנוכה? בשפה פשוטה. נשאל מדוע בחרו חז"ל (חכמינו זיכרונם לברכה) לא להתמקד בניצחון המכבים בשדה הקרב אלא בנס פך השמן? איך יכלו לקבוע חג ולחגוג בשמחה את הנס למרות הכאב הרב של חילול בית המקדש? מדוע לדעתכם התמקדו בשמחה ולא בצער? האם יש לכם דוגמא של דבר טוב שמצאתם בתוך אירוע שלילי שקרה לכם? למשל, מה תאמרו לאדם שנמצא בכאב כדי לעודד אותו? איך תעזרו לו למצוא את הדברים הטובים בחייו?
- ב. "אלוהים נתן לך במתנה/ דוד חלפון": חשבו על כל הדברים בהם התברכתם. ערכו רשימה של ניסים שקרו לכם והכניסו אותה לתוך צורה של כד שמן. הכד מסמל את האמונה בטוב גם במצבים קשים.
- ג. ניתן לילדים ולילדות סיטואציות שונות בהם קרה מקרה לא נעים לאדם. לדוגמא: חבר שהיה לי שנים ארוכות כבר לא רוצה בחברתי, איבדתי חפץ שחשוב לי, הורי עוברים דירה ואני נאלץ לעזוב את כל חברי ועוד. כעת נבקש מהילדים למצוא כמה

ד. דברים טובים שניתן להגיד לילדים אלו על מצבם, כמה נקודות אור בתוך החושך, בהם יוכלו להתמקד. נוכל לבקש מהילדים והילדות לחשוב על דוגמאות מחייהם.

ה. נסביר שהשמן משמש לטיגון. אחד המנהגים בחנוכה הנו לאכל מאכלים שטוגנו בשמן כמו סופגניות ולביבות. ניתן להקדיש זמן בגן לטיגון לביבות או סופגניות. בעקבות הטיגון מומלץ לספר את הסיפור גברת קרש ומר מערוך מאת דתיה בן דור.

מצורף קישור לסיפור עם תמונות המחשה-

<http://www.ilschool.org/home/hanu/hanu/keresh.htm>

ניתן לדבר על החוויה של גברת קרש שכולם עסוקים במשימה חשובה שאינה עניינה ולחדד מיומנויות חברתיות הקשורות להשתלבות במשחק חברתי או חיפוש אחר חברה/ חדשים הפנויים לפעילות משותפת.

אשכול הטבע והמדע

הפקת שמן זית- נציע לבקר במטע זיתים, נתבונן על צורתו של העץ ועליו. נציע לאסוף זיתים מצבעים שונים ולהביאם לגן הילדים. ניתן למיין את הזיתים לפי צבעם וסוגם. ניתן להתנסות בכבישת זיתים והפקת שמן זית. לכשיתקבל השמן, ניתן לטבול בו פתילי כותנה ולהדליק באמצעותו נר שמן או חנוכייה.

אשכול שפה ואורינות

א. מאי חנוכה? הסבר חנוכה על פי התלמוד הבבלי, שבת, כ"א ע"ב המספר על נס פך השמן.

מאי חנוכה? (=מהי חנוכה?) דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון (=בכ"ה בכסלו ימי החנוכה, שמונה הם, שלא לספוד בהם ושלא להתענות בהם) שקשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של פהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה. תלמוד בבלי, שבת כ"א ע"ב (בצירוף פירוש שטיינזלץ)

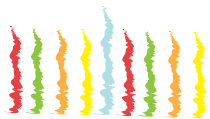
ב. כד קטן/ אהרון אשמן

ג. כל יום קורה לי נס קטן/ לאה נאור

ד. סיפור כד השמן / ליון קיפניס

ה. ניתן לצפות בקטעים מהסרט אלדין ומנורת הקסמים- לבחון כיצד הניסים המתאפשרים בכוחה של המנורה משפיעים על גורל הדמויות.

ו. כובע קסמים/ לאה גולדברג

ניבים ופתגמים

נס בתוך נס: פלא כפול ומכופל.
 בעל הנס: מי שקרה לו נס.
 אין בעל הנס מכיר בניסו: מי שקרה לו דבר פלא ואינו מסוגל להעריך את גודלו.
 אין סומכים על הנס: אין אדם צריך לוותר על כל מאמץ עצמי מתוך תקווה שיארע לו נס,
 כשם שארע למישהו בנסיבות דומות ובזמן אחר.
 מסלטה ושמנה: מן הטובים והנבחרים שבה, מן החשובים: "במסיבה השתתפו
 מסלטה ומשמנה של העיר".
 הוסיף שמן למדורה: הגדיל את הרוגז או את הריב, הרבה לסבך ולסכסך.
 טוב שם, משמן טוב: מעשים טובים מקנים לאדם כבוד יותר מהידור חיצוני.

אשכול זהות יהודית

תפילת על הניסים

תפילת על הניסים היא תפילת שבח והודיה על התשועות שעשה אלוהי ישראל לעמו בחנוכה ובפורים. התפילה פותחת בדברי שבח והודיה כלליים, המשותפים לחנוכה ולפורים. לאחר ההקדמה נאמרים דברי שבח המיוחדים לכל אחד מן החגים. התפילה נאמרת בתוך תפילת עמידה (שמונה עשרה) וכן בברכת המזון. בתנועה ליהדות מתקדמת חובר נוסח על הניסים גם ליום העצמאות של מדינת ישראל. בתפילת על הניסים מתוארת מלחמת החשמונאים כהתקוממות נגד האויבים שרצו להעביר את העם על דתו. בתפילה נזכרים שלושה כוחות: עם ישראל, מלכות יוון ואלוהים. עם ישראל מתואר כעם חלש וקטן, אך צדיק וטהור. היוונים, לעומתו, הינם גיבורים ורבים, אך טמאים ואילו אלוהים הוא הגיבור האמיתי, הלוחם את מלחמת עמו. דמות המופת של מלחמת החשמונאים אינה יהודה המכבי או העם בכללו, אלא אלוהים.

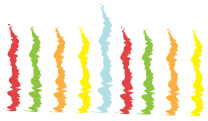
שורות אלה נאמרות גם בחנוכה וגם בפורים:
 על הנסים, ועל הפרקן [הצלה] ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל
 הנחמות שעשית לאבותינו ואימתנו בימים ההם בזמן הזה.

בחנוכה בלבד אומרים:

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך
 ישראל, לשבחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך ואתה ברחמך הרבים עמדת להם
 בעת צרתם, רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם, מסרת גבורים ביד
 חלשים ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי
 תורתך. לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך
 לעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה.
 ואחר כך באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות
 בחצרות קדשך, וקבעו שמונת ימי חנכה אלו, בהלל ובהודאה.

אפשר לנסות לברר מהו הגיבור על פי התפילה? ומה פשרו של הנס?

מעמד חנוכה לגן

מבוא:

אורח חיים יהודי בגן כולל גם ממד טקסי, לצד ההכרות עם סיפור החג ופעילויות המובאות בתוכנית, מוצע מעמד חג הכולל בתוכו את הברכות המסורתיות לצד מדרש המחבר בין שמונת הנרות לערכים שאותם היינו רוצים לקדם בקהילת הגן.

בנוסף מובאת הצעת פעילות שתחזק את המסר הערכי סביב כל נר. הצעתנו להוסיף לחנוכה מדי יום נר אחד ולברך לצד הברכה המסורתית ברכה המוקדשת לערך אחד. אין הכרח להצמיד את הדלקת הנר והברכה לפעילות המוצעת אך חשוב לקיים את שניהם באותו היום על מנת להעמיק את החוויה הערכית. הברכות כתובות בשפה גבוהה יותר משפת היומיום בה מורגלים הילדים והילדות על מנת להעצים ולהדגיש את הממד והאווירה הטקסית.

ניתן לשלוח את ההצעה הטקסית למשפחות כדי שיוכלו להעשיר את החג המשפחתי בערך מוסף.

חג אורים שמח!

מנהג חסידי להקדים להדלקת הנרות את הפסוק:

ויהי נעם אֱלֹהֵינוּ עִלְיָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָה עִלְיָנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ בּוֹנֵנָה (תהילים צא).

על מנהג זה מעיד רבי יצחק לוי מברדיצ'ב בחיבורו "קדושת לוי":

ואבאר לך בסייעתא דשמיא כי נסים מיציאת מצרים השם יתברך בחסדו הגדול פעל זאת בלי שום התעוררות התחתון. מה שאין כן בחנוכה. הניסים היה קצת גם כן על ידי התחתונים, שחשמונאי ובניו היו לוחמים עם חיל אנטיוכוס הרשע. לכן אנו אומרים בחנוכה "ויהי נועם" בהדלקת נרות של חנוכה שבו נאמר: "ומעשה ידיו כוננה עלינו" לרמז על נס חנוכה שהוא מעשה ידיו במלחמה.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר חֲנֻכָּה:

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבְוֹתֵינוּ וְלְאַמּוֹתֵינוּ בְּיָמֵינוּ הֵם בְּזִמְנָה הַזֶּה:

בערב הראשון בו מדליקים נרות יש להוסיף את ברכת הזמן:

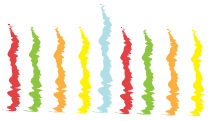
בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנָה הַזֶּה.

במהלך הדלקת הנרות נוהגים לשיר:

הַנְּרוֹת הִלְלוּ אֲנֵנוּ מַדְלִיקִים עַל הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַנְּחֻמּוֹת. שְׁעֵשִׂית לְאַבְוֹתֵינוּ בְּיָמֵינוּ הֵם בְּזִמְנָה הַזֶּה. עַל יָדֵינוּ כִּי הִנְיָךְ הַקְּדוֹשִׁים. וְכָל מִצְוֹת

שְׂמוֹנֵת יָמֵי חֲנֻכָּה. הַנְּרוֹת הִלְלוּ קִדְּשׁ הֵם. וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם. אֲלֵא לְרְאוֹתָם בְּלִבְךָ. כִּי לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל עַל נְסִיךָ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְעַל יְשׁוּעָתְךָ.

מנהג קהילות ספרד לומר לאחר הדלקת הנרות (ויש הנוהגים במהלך ההדלקה) את מזמור תהילים ל':

מזמור שיר חנכת הבית לדוד -

אָרוֹמֶמְךָ יי כּי דִלִיתָנִי וְלֹא שִמַּחַתְּ אִיבֵי לִי: יי אֱלֹהֵי שׁוֹעֲתֵי אֱלֵיךָ וְתִרְפְּאֵנִי: יי הַעֲלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חַיִּיתָנִי מִיַּרְדֵּי בּוֹר: זָמְרוּ לִי חֲסִידֵי וְהוֹדוּ לְזִכְרִי קִדְשׁוֹ: כּי רָגַע בְּאִפּוֹ חַיִּים בְּרִצּוֹנוֹ. בְּעָרֵב יֵלֵן כִּכְי וְלִבְקָר רִנָּה: וְאֲנִי אֲמַרְתִּי בְשִׁלּוֹי בֵּל אֲמוּט לְעוֹלָם: יי בְּרִצּוֹנְךָ הַעֲמַדְתָּה לְהַרְרֵי עֵז. הַסִּתַּרְתָּ פָּנֶיךָ הַיִּיתִי נִבְהַל: אֱלֵיךָ יי אֶקְרָא וְאֵל אֲדַנִּי אֶתְחַנֵּן: מַה בָּצַע בְּדַמִּי בְּרַדְתִּי אֵל שַׁחַת הַיּוֹדֵךְ עֵפֶר הַיִּגִּיד אֲמַתְךָ: שְׁמַע יי וְחַנּוּנִי יי הִיָּה עֶזְרִי לִי: הַפְּכֵת מִסְפְּדֵי לְמַחֹל לִי פִתַּחְתָּ שְׁקִי וְתִאֲזַרְנִי שִׁמְחָה: לְמַעַן יִזְמַרְךָ כְּבוֹד וְלֹא יִדָּם יי אֱלֹהֵי לְעוֹלָם אֲוִדְךָ.

הפזמון מעוז צור התחבר בגרמניה בימי הביניים. יש המתארכים אותו לתקופת מסעי הצלב השלישי בסוף המאה השתים עשרה. ראשית התקבל הפזמון בכל עדות אשכנז ובדורות האחרונים נוהגים לשיר אתו מרבית עדות ישראל לאחר ההדלקה. בבית הראשון והאחרון מובעת תקווה העם לגאולה ולשיבת ציון בארבעת הבתים האמצעיים מסופרת הצלתם של בני ישראל משעבוד מצרים, גלות בבל, גזירות המן וגזירות אנטיוכוס. רבים נוהגים לשיר רק את הבית הראשון של המזמור ויש השרים את הבית הראשון ואת הבית החמישי, העוסק בנס חנוכה.

בחלק מקהילות היהדות המתקדמת והמתחדשת נוהגים להחליף את השורה השלישית בבית הראשון, המדברת על טבח באויב (הכנת טבח בצר ובאויב המשולים לכלב נובח) במילים: "לעת תשבית מטבח ושאון קרב תשכח"

יִזְנִים נִקְבְּצוּ עָלַי אֲזִי בִימֵי חֲשֻׁמִּים,
וּפְרִצוּ חוֹמוֹת מִגְדְּלֵי וְטַמְאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים,
וּמְנוֹתַר קִנְקָנִים נַעֲשֶׂה נֶס לְשׁוֹשְׁנִים,
בְּנֵי בֵינָה יְמֵי שְׁמוֹנָה קִבְּעוּ שִׁיר וּרְנָנִים.

מְעוֹז צוֹר יִשׁוּעָתִי לְךָ נֶאֱדָה לְשִׁבְחָה,
תִּכּוֹן בֵּית תְּפִלָּתִי וְשֵׁם תוֹדָה נִזְבַּחַה,
לְעֵת תִּכְזֵן מִטְּבַח מִצֵּר הַמְּנַבַּחַה,
אֲזִ אֶגְמֹר בְּשִׁיר מִזְמוֹר חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ.

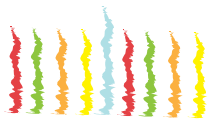
חֲשׂוֹף זְרוּעַ קִדְשְׁךָ וְקָרֵב קֶץ הַיְשׁוּעָה,
נֶקֶם נִקְמַת דָּם עֲבֹדֶיךָ מֵאֵמָה הִרְשָׁעָה,
כִּי אֲרַכָּה לָנוּ הַשְּׁעָה. וְאֵין קֶץ לִימֵי הִרְעָה,
דַּחַה אֲדַמּוֹן בְּצַל צִלְמוֹן הֶקֶם לָנוּ רוּעָה שְׁבָעָה.

רְעוֹת שְׁבָעָה נַפְשֵׁי בִּיגוֹן כַּחֵי כְּלָה,
חַי מְרָרוּ בְּקוֹשֵׁי בְשָׁעֲבוֹד מַלְכוּת עֲגֻלָּה,
וּבִידוֹ הַגְּדוּלָּה הוֹצִיא אֶת הַסְּגֻלָּה,
חֵיל פְּרָעָה וְכָל זָרְעוֹ יִרְדוּ כְּאֶבֶן בְּמִצּוּלָה.

דְּבִיר קִדְשׁוֹ הִבִּיאֵנִי וְגַם שֵׁם לֹא שִׁקְטָתִי,
וּבֹא נוֹגֵשׁ וְהַגְּלֵנִי. כִּי זָרִים עֲבַדְתִּי,
וַיִּין רַעַל מִסְכָּתִי בְּמַעַט שְׁעַבְרָתִי,
קֶץ בְּבַל. זֶרְבַּבֶּל. לְקֶץ שְׁבַעִים נוֹשְׁעָתִי.

כְּרוֹת קוֹמַת בְּרוּשׁ בְּקֶשׁ אֲגַגִּי בֶן הַמְּדַתָּא,
וְנִהְיָתָה לוֹ לִפְח וְלִמּוֹקֵשׁ וְגִאֲוָתוֹ נִשְׁבָּתָה,
רֹאשׁ יְמִינִי נִשְׁאֲרָה. וְאוֹיֵב שְׁמוֹ מַחִיתָ,
רֵב בְּנֵי וְקִנְיָנוֹ עַל הָעֵץ תִּלִּיתָ.

לצד סדר הדלקת הנרות המסורתי נציע להקדיש, בכל יום, נר לערך אותו היינו רוצים לקדם בקהילת הגן. נציע ברכות שונות התומכות בערכים אותם נבקש להאיר ולקדם בגן.

ני ראשון - ני הסובלנות

אנו מדליקים נר זה על מנת לשים קץ לאלימות. מתוך תקווה שמחלוקות ומריבות יפתרו במילים, מתוך אמונה בזכותו של האדם לשלמות נפשית וגופנית, ומתוך ציפייה לחברה נעימה והוגנת.

כדי לחנך לסובלנות בגן, כדאי לחזק מיומנות של הקשבה. ניתן להיעזר במתודה של מעגל-הקשבה במסגרתה רשות הדבור אפשרית רק בסבב, כשמגיע תורי. כל ילד וילדה נדרשים להקשיב לדברי חבריהם ורק בתורם יכולים להביע את דעתם או להתייחס לדברים האחרים שנשמעו. על מנת להמחיש את סדר הדוברים ניתן להעביר מיד ליד נר, רק מי שמחזיק/ה בנר רשאי/ת לדבר. על מנת לחנך להקשבה ניתן להיעזר במתודה בצורה הדרגתית או לערוך מספר מעגלי הקשבה שזמן הציפייה לא יהיה ארוך מידי.

ני שני - ני השוויון

אנו מדליקים נר זה לכל בני האדם באשר הם. כל בני האדם שווים. אנו שווים וגם שונים. כל אחד יחיד ומיוחד. אין אנו רואים בשוני לסוגיו בסיס לאפליה מכל סוג שהיא. זכותו של כל אדם להיות שונה אבל שווה.

ניתן להזמין את הילדים לדמות עצמם לנרות, להמחיש את הנר בתנועה, לאפיין כל נר ולהדגיש את השוני בין הנרות. לאחר שהבחנו בייחודיות של כל נר נפסל באמצעות גופנו חנוכייה של כלל הילדים בגן. נסכם: למרות השוני בינינו לכולנו יש מקום בחנוכייה אחת / בגן אחד.

ני שלישי - ני התקווה

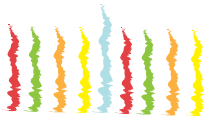
אנו מדליקים נר זה לתקווה היא נותנת לנו כוח לחלום ולפעול למען עתיד טוב יותר, למען חברה צודקת שבה לכולם יהיה טוב.

ניתן לשאול: למה אני מקווה ומצפה? איך תשמר התקווה גם במצבים קשים? ניתן לשיר את השיר: כולנו נביא את האור/ מירב האוסמן.

ני רביעי - ני הילדים

נר זה לכבודכם, הילדים – ממשיכי מעשי אמהות ואבות, בעלי האור והחלומות, לכבוד העולם שיש ביכולתכם לשפר ולבנות כשתגדלו.

ניתן לספר את המדרש במילים פשוטות:
 אמר ר' מאיר: בשעה שעמדו ישראל לפני הר סיני לקבל התורה, אמר להם הקב"ה: "העבודה, אני נותן לכם את התורה, אלא הביאו לי ערבים טובים שתשמרוהו ואני נותנה לכם". אמרו לו: "רבוננו של עולם, אבותינו ערבים לנו, נביאינו ערבים לנו." אמר להם הקדוש ברוך הוא: גם אלה צריכין ערבים, אלא הביאו לי ערבים טובים ואתננה לכם". אמרו: "הרי בנינו ערבים לנו". אמר הקב"ה: "אלה ודאי ערבים טובים, על ידיהם אתננה לכם".

(שיר השירים רבה א)

ני חמישי - ני היצירה

נר זה- הוא אור היצירה
 לכבוד הפסל וכותב השירה
 לכבוד איש הזמר, אמן המחול
 לכבוד השולחים את ידם במכחול.
 לכבוד ילד וילדה הצובעים את פני הזמנים
 בקשת יפה של צלילים וגוונים.

נתבונן ביצירות היפות שתלויות בגן ונתפעל ממעשה ידינו.

ני שישי - ני לידידות:

נר לידידות - בינינו לבין עצמנו, בינינו לבין שכנינו
 שתגדל ותצמח ותמיד תהיה מנת חלקנו
 שתמיד אפשר יהיה לחוש אותה סתם ככה באוויר
 בחצר, במפגש, במשחק ובשיר.

ניתן לשיר את השיר: "חברים בכל מיני צבעים" מילים: חנה גולדברג לחן: יוני רועה.

ני שביעי - אור חיות האדם

לכבוד המצפון שקולו לא נדם
 לכבוד זכות החופש לדעת, לחשוב
 לבחור, להבין, להיות, לאהוב.
 זהו אור השומר שלעד לא ייתם
 החול, הים ותפילת האדם.

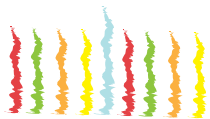
ניתן לשיר את השיר: "הליכה לקיסריה" מאת חנה סנש

הני השמיני - ני השלום

האור שיפציע מתוך החלום
 לכבוד היונים על צריחי החומה
 לכבוד השירים של אחרי המלחמה.
 זהו אור הדולק לנו לילה ויום
 כמה, נכסף, מיחל לשלום.

נעצום עיניים ונדמיין עולם שבו אין מלחמות, אין אויבים, עולם ללא מריבות, עולם בו אנשים קשובים זה לזה ומשתפים פעולה האחד עם השני. נפקח עיניים ונתאר כיצד נחוה חיים בעולם כזה?

פעילות משפחתית

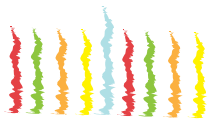

- א. **ביקור משפחתי** באתר ארכיאולוגי והתנסות בחיפוש אחר חרסים מתקופות שונות.
- ב. **פאזל כד מיוחד לחג** – הכינו: כד חרס פשוט, פטיש, דבק שמדביק חרסים. שוברים את כד החרס שבחרתם בזהירות בעזרת הפטיש. מערבבים את כל החלקים. מחפשים, בודקים, מוצאים, מרכיבים, מחברים ומדביקים מחדש. מומלץ למרוח את הדבק במקומות החיבור, לחכות מעט ורק אז לחבר ולהדביק.

עיצוב הסביבה בגן

- א. **תערוכת יצירות של עולם הנס והדמיון**
- ג. **הצגת פכי השמן של הילדים והילדות.**
- ד. **ביטוי חזותי לפתגמים השונים** לדוגמה: תחת הפתגם "**בעל/ת הנס**" ניתן לכתוב את תשובות הילדים לשאלה איך אנו מזמינים ומאפשרים לניסים לפקוד אותנו? לכתוב ולהביע בציור סיפורים של חוויות שהילדים הגדירו כנס, ניתן לעצב על בריסטול בצורת כד קטן משאלות שהילדים מייחלים להם. תחת הפתגם "**טוב שם, משמן טוב**" (קהלת ז' א'), נציע לתאר מעשים טובים שהתקיימו בגן, נאסוף גילויים של עזרה והתחשבות בזולת, התנהגות מנהיגותית וחברית ונציין ילדים וילדות שתרמו במעשיהם לאווירה הנעימה בגן.

נספח 1:

